

POVINNÉ PREDPRIMÁRNE VZDELÁVANIE: SPRIEVODCA CIEĽMI A OBSAHOM

SPU ŠTÁTNY
PEDAGOGICKÝ
ÚSTAV

 **MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

**POVINNÉ
PREDPRIMÁRNE
VZDELÁVANIE:
SPRIEVODCA CIEĽMI
A OBSAHOM**

Štátny pedagogický ústav
Pluhová 8
831 03 Bratislava

Riaditeľka:

Mgr. Miroslava Hapalová

Autorský tím

Vedúci autorského tímu a editori:

Prof. PhDr. Branislav Pupala, CSc.
Doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.

Autori:

Prof. Ladislav Čarný
Mgr. Zuzana Danišková, PhD.
PaedDr. Anna Derevjaníková, PhD.
Mgr. Dana Masaryková, PhD.
Doc. PhDr. Zuzana Petrová, PhD.
PaedDr. Edita Šimčíková, PhD.
Mgr. Michaela Vargová, PhD.
Prof. PhDr. Oľga Zápotočná, CSc.
Doc. PaedDr. Kristína Žoldošová, PhD.

Recenzentky: PhDr. Andrea Benková
Mgr. Iveta Pavlíková
Jazyková úprava: Mgr. Pavol Kelecsényi
Grafická úprava: Mgr. art Katarína Cermanová

ISBN: 978-80-8118-260-0

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2021

OBSAH

<u>ÚVOD</u>	4
<u>JAZYK A KOMUNIKÁCIA</u>	7
<u>MATEMATIKA A PRÁCA S INFORMÁCIAMI</u>	15
<u>ČLOVEK A PRÍRODA</u>	26
<u>ČLOVEK A SPOLOČNOSŤ</u>	34
<u>ČLOVEK A SVET PRÁCE</u>	44
<u>UMENIE A KULTÚRA – HUDOBNÁ VÝCHOVA</u>	50
<u>UMENIE A KULTÚRA – VÝTVARNÁ VÝCHOVA</u>	56
<u>ZDRAVIE A POHYB</u>	64

ÚVOD

Od septembra 2021 sa Slovensko pripája ku krajinám, ktoré majú zakotvenú povinnosť absolvovať povinné predprimárne vzdelávanie. V našich podmienkach je ňou povinné predprimárne vzdelávanie detí v dĺžke trvania jeden školský rok, čo znamená, že všetky deti vo veku piatich rokov absolvujú vzdelávacím programom riadené vzdelávanie na základe povinnosti, ktorá je stanovená zákonom.

Smerom k populácii detí príslušného veku je to krok vpred. Zabezpečí, že žiadne dieťa neostane bokom, že každému dieťaťu sa zvýšia šance byť vo vzdelávaní úspešný, že pred začiatkom vzdelávania v základnej škole sa deti dostanú na vyrovnanejšiu štartovaciu čiaru a že každé dieťa dostane príležitosť byť v kvalitnom vzdelávacom prostredí s dobrými a užitočnými podnetmi pre svoj rozvoj.

Predprimárne vzdelávanie má dlhodobo svoj vzdelávací program stanovený štátom. V súčasnosti platný Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách (ŠVP 2016) je dobre zabehnutý, avšak je koncipovaný výhradne pre potreby materských škôl, ktoré deti navštevujú štandardne viac ako jeden školský rok. Na dosiahnutie stanovených cieľov (tzv. výkonových štandardov) majú teda dlhší čas. V prípade povinného predprimárneho vzdelávania nie je však situácia totožná. Okrem materských škôl ho zabezpečujú aj iné zariadenia, ktoré nie sú zaradené v sieti škôl a školských zariadení, a do hry vstupuje aj forma individuálneho predprimárneho vzdelávania, ako špecifický spôsob plnenia tejto povinnosti. Navyiac, na plnenie povinného predprimárneho vzdelávania budú prijaté aj deti, ktoré by bez uloženia povinnosti pravdepodobne neabsolvovali ani jeden školský rok predprimárneho vzdelávania, pričom väčšinou to budú deti zo sociálne vylúčených lokalít s odlišnými sociálnymi, kultúrnymi či jazykovými skúsenosťami, než je štandard.

Toto všetko sú faktory, ktoré menia kontext doposiaľ výhradne inštitucionálne poskytovaného predprimárneho vzdelávania, a ktoré treba vziať do úvahy, keď konkretizujeme cieľové a obsahové požiadavky na to, kam má povinné predprimárne vzdelávanie viesť a čo má deťom poskytnúť. Preto vznikla potreba vypracovať sprievodný metodický materiál, ktorý má napomôcť tvorbe konkrétnych vzdelávacích programov pre širšie spektrum poskytovateľov povinného predprimárneho vzdelávania či obsahu vzdelávania v rámci individuálneho vzdelávania na žiadosť zákonných zástupcov.

Na základe vyššie uvedených skutočností sme pristúpili aj k tvorbe tohto metodického materiálu, ktorý vymedzuje základné jednotky cieľov a obsahu povinného predprimárneho vzdelávania realizovaného v akejkoľvek legitímnej forme a inštitucionálnej podobe. Je metodickým doplnkom Štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP) pre predprimárne vzdelávanie v materských školách, ktorý zostáva v platnosti a aj pri zavedení povinnosti absolvovať jeden rok predprimárneho vzdelávania tvorí východisko školských vzdelávacích programov materských škôl.

Predložený materiál berie do úvahy rozšírenie poskytovateľov a foriem predprimárneho vzdelávania, ako aj potenciálnu väčšiu variabilitu detí, ktorých sa bude týkať. Ciele a obsah vzdelávania sú v ňom založené na požiadavkách platného ŠVP 2016, sú však mierne zostrúčené, zhutnené a vyselektované tak, aby reprezentovali to najpodstatnejšie, čo by si dieťa za rok predprimárneho vzdelávania malo osvojiť, či už v materskej škole zaradenej v sieti, v rámci individuálneho vzdelávania alebo v iných zariadeniach predprimárneho vzdelávania. Je to teda akési optimálne cieľové minimum, ktoré má dieťaťu zaručiť úspešný štart do ďalšieho vzdelávania alebo života v školskom prostredí.

Ciele a obsah vzdelávania, ako sú vymedzené v tomto materiáli, korešpondujú so štruktúrou platného ŠVP. Sú spracované v identických vzdelávacích oblastiach, aby korešpondovali s tým, ako sa poníma obsah vzdelávania v materských školách a aby bola zachovaná kontinuita a previazanosť s následným vzdelávaním v základnej škole. Názvy tematických okruhov v jednotlivých vzdelávacích oblastiach sú niekedy odlišné od toho, ako sú vymedzené v ŠVP 2016, ale vždy pokrývajú rovnaký obsah.

Stále však platí, že konkrétne vzdelávacie aktivity nemajú byť koncipované „predmetovo“ a nemajú sa viazať vždy len na jednotlivú vzdelávaciu oblasť. Naopak, je žiaduce, aby boli komplexné a integrovali v sebe rozmanité obsahy. Navyiac, mnohé ciele sa dosahujú mimo priamych a zámerných vzdelávacích aktivít, vyplývajú z každodenných životných rutín, bežných sociálnych interakcií a udalostí, ktorých vzdelávací a výchovný zmysel si skôr musíme len uvedomiť, netreba ho vopred plánovať alebo vytvárať pre ne „vyučovací scenár“. Toto osobitne platí pre individuálnu formu plnenia povinného predprimárneho vzdelávania.

Každá vzdelávacia oblasť je spracovaná v jednoduchej a užívateľsky priateľskej forme, aby bola zrozumiteľná všetkým poskytovateľom povinného predprimárneho vzdelávania a tiež osobám zabezpečujúcim individuálne vzdelávanie detí na žiadosť zákonných zástupcov. V každej vzdelávacej oblasti sa nachádza stručný opis toho, o čo v nej ide, aké tematické okruhy obsahuje a čo by malo dieťa v rámci nich zvládnuť. Tento metodický materiál obsahuje tiež dôležité metodické odporúčania, ako zmysluplne a s rešpektom k vývinovým špecifikám detí stanovené ciele dosiahnuť.

Materiál vytvára predpoklad pre väčšiu individualizáciu učenia sa detí, avšak má univerzálnu povahu a nezohľadňuje špecifiká súvisiace s celou škálou rozmanitosti detí, ktorých sa povinné predprimárne vzdelávanie bude týkať. Najmä vzdelávacia oblasť *Jazyk a komunikácia* je koncipovaná tak, že predpokladá identický „vzdelávací“ a materinský jazyk. Nie je prispôbena situácii, že do povinného predprimárneho vzdelávania nastúpia deti, ktorých materinský jazyk je odlišný ako ten „vzdelávací“. Vtedy „jazykové vzdelávanie“ nadobúda naozaj špecifické ciele a stáva sa vlastne doménou povinnej predškolskej prípravy. Pre tieto účely je určený druhý sprievodný materiál (*Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní*), ktorý posluží ako inšpirácia pri vytváraní podporných programov jazykového rozvoja detí v povinnom predprimárnom vzdelávaní.

Podobne treba vnímať aj vzdelávaciu oblasť *Zdravie a pohyb*, jej tematický okruh Sezónne aktivity a kurzy. Ciele vymedzené v tomto tematickom okruhu sú síce žiaduce, nie však nevyhnutné. Sú totiž spojené s tým, že nie vždy je možné zabezpečiť podmienky, aby sa tento okruh realizoval, či už z materiálneho hľadiska, alebo z hľadiska bezpečnej realizácie. Tu je však dokonca možné, že v rámci individuálneho vzdelávania sa bude táto oblasť realizovať ľahšie. A to v prípade, že rodičia majú k týmto aktivitám náklonnosť.

Účel predloženého metodického materiálu možno teda zhrnúť nasledovne: Materské školy si na jeho základe môžu adaptovať svoje školské vzdelávacie programy zohľadňujúc novú situáciu prichádzajúcu so zavedením povinného predprimárneho vzdelávania. Môže poslužiť ako podpora pre registrované zariadenia predprimárneho vzdelávania, ktoré si na jeho základe môžu vytvárať svoje programy povinného predprimárneho vzdelávania. Dobrou pomôckou bude aj pre osoby zabezpečujúce individuálne vzdelávanie detí na základe žiadosti zákonných zástupcov a môže slúžiť aj ako obsah individuálneho vzdelávania týchto detí. Obsah individuálneho vzdelávania je potrebné šiť na mieru konkrétneho dieťaťa, identifikovať jeho vzdelávacie potreby a ciele, ktoré má v priebehu roka reálne dosiahnuť. Rozdiel medzi identifikovanými a jasne pomenovanými vzdelávacími potrebami detí na začiatku povinného predprimárneho vzdelávania a cieľmi stanovenými v tomto materiáli predstavuje vlastnú vzdelávaciu cestu dieťaťa, ktorú tento materiál dokáže vymedziť a ohraničiť.

Materiál naplní svoj účel, ak si ho všimnú a prelistujú aj rodičia. Môžu sa lepšie zorientovať v tom, čo by ich dieťa pred vstupom do školy malo zvládnuť, môžu lepšie posúdiť jeho zručnosti, môžu sa dozvedieť, čomu sa ich dieťa venuje, keď je v materskej škole alebo v registrovanom zariadení predprimárneho vzdelávania. A môžu sa stať aj viac motivovaní podieľať sa na spoločnom a harmonizovanom úsilí zabezpečiť kvalitný štart svojich detí do sveta vzdelávania a životného rozvoja.

Editori

JAZYK A KOMUNIKÁCIA

O čo ide

Hlavným cieľom vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia* je rozvinutie komunikačných spôsobilostí dieťaťa s využitím špecifického rozvojového potenciálu písanej reči (najmä textov z literatúry pre deti).

Oblasť je rozdelená na štyri tematické okruhy:

1 Osvojovanie spisovnej a sociálne primeranej podoby jazyka	3 Utváranie predstáv o písanej reči
2 Porozumenie textu	4 Príprava na zvládnutie zvukovej a grafickej formy písanej reči

- ✓ **Osvojovanie spisovnej a sociálne primeranej podoby jazyka** je tematický okruh, v ktorom sa zameriava pozornosť na schopnosť dieťaťa porozumieť a aktívne sa zúčastňovať komunikácie. Táto schopnosť je dôležitá pre zvládnutie bežných, každodenných rozhovorov medzi ľuďmi. Jej osvojenie je tiež dôležitým predpokladom pre vzdelávanie dieťaťa v školskom prostredí.
- ✓ V rámci okruhu **porozumenia textu** sa podporuje schopnosť dieťaťa uvažovať nad obsahom textu, ktorý mu dospelý číta. Podporujeme dieťa v tom, aby si nielen všímalo informácie, ktoré sú v texte priamo obsiahnuté, ale aby si významy textu aj ďalej domýšľalo, t. j. hľadalo súvislosti medzi udalosťami opísanými v príbehu, vyjadrovalo svoj názor na ne a na postavy v príbehu, rozprávalo o svojich skúsenostiach a predstavách, ktoré súvisia s obsahom textu. Tento tematický okruh tiež prispieva k rozširovaniu slovnej zásoby dieťaťa, ktorá je a vždy bude jedným z najvýznamnejších predpokladov porozumenia pri čítaní.
- ✓ Tematický okruh **utváranie predstáv o písanej reči** súvisí so záujmom dieťaťa o písmená a rôzne charakteristiky písaného textu a kníh. Tie si začína všímať v situáciách spoločného čítania s dospelým, počas rozhovorov o knihe a obsahu textov. Dieťa tak získava skúsenosti s tým, ako sa používa kniha, ako vyzerá text, zisťuje, že nie ilustrácia, ale text je nositeľom

obsahov príbehov, preto ho začína skúmať, sleduje, ako prebieha proces čítania textu. Takéto skúsenosti si prenáša do vlastného používania knihy a svojich predstáv o čítaní. Mnohé deti sa dokonca naučia týmto spôsobom rozpoznávať aj niektoré písmená. Každopádne sú to skúsenosti, ktoré im neskôr v škole umožnia podstatne ľahšie a rýchlejšie napredovať v osvojovaní si čítania a písania.

- ✓ V tematickom okruhu **príprava na zvládnutie zvukovej a grafickej formy písanej reči** sa venuje pozornosť rozvoju fonologických schopností dieťaťa, tzn. jeho schopnosti identifikovať hlásky v slove. Dieťa sa učí všímať si zvukovú štruktúru slova a rozlíšiť v slovách hlásky, ktoré v našom jazyku zapisujeme v podobe písmen abecedy. Táto schopnosť je jedným zo základných predpokladov pre zvládnutie formy písanej reči (tzv. techniky čítania a písania) v 1. ročníku základnej školy. Ďalšou dôležitou súčasťou školskej pripravenosti dieťaťa je osvojenie si grafomotorických zručností. Ich rozvíjanie prispieva k správnym motorickým návykom pre písanie a osvojovanie si základných tvarových prvkov písma, čo napomôže plynulému a formálne správne zvládaniu schopnosti písať.

Na čo je treba myslieť

V rámci vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia* sú posilnené tie stránky jazykovej skúsenosti dieťaťa, ktoré sú dôležitým predpokladom pripravenosti na školu a podmienkou úspešného rozvíjania gramotnosti žiaka tak v primárnom, ako aj v celom ďalšom vzdelávaní. Hlavným prostriedkom, ktorý využívame k tomuto účelu, je vytvorenie podnetného prostredia, ktoré je bohaté na komunikáciu, najmä v spojitosti s prítomnosťou a využívaním písaných textov. Jednou z najosvedčenejších foriem využívania textov v predškolskom období je spoločné čítanie kníh, prostredníctvom ktorého dospelý sprostredkováva obsah textu dieťaťu, ktoré nevie čítať samé. Samotné počúvanie textu je z hľadiska sluchového vnímania reči v porovnaní s bežnou komunikáciou v jazyku podstatne náročnejšie a podnetnejšie, prispieva k rozvíjaniu jazykového citu a uvedomovaniu si zvukovej štruktúry jazyka. Ešte účinnejšie však je, keď je sprevádzané rozhovormi o texte, o ilustráciách k textu a ďalšími aktivitami, ktorými dospelý pomáha dieťaťu udržiavať pozornosť, podporuje jeho záujem o čítanie a tému, a podnecuje porozumenie textu. Spoločné čítanie textov má pozitívny vplyv na porozumenie významu slov, ktoré sa v texte využívajú, čím sa výrazne obohacuje slovná zásoba dieťaťa. Popritom ho však posúva ďalej. Učí ho vyvodzovať významy nad rámec obsahu textu, dávať ich do súvislostí s vlastnými vedomosťami a skúsenosťami, vytvárať si predstavy a dávať textu vlastný zmysel. Sprostredkováva mu tak skúsenosti s tou podobou komunikácie, ktorá je charakteristická pre školské prostredie.

Dostupnosť kníh v širokom spektre rôznych žánrov (najmä krásnej literatúry, pokrývajúcej krátke literárne útvary – básne, riekanky, hádanky atď., rozprávky, príbehy zo života detí, ale aj informačno-náučné knihy, ako sú encyklopédie pre deti), ktoré sú pre dieťa tematicky príťažlivé,

ich spoločné čítanie, rozhovory a aktivity súvisiace s porozumením textu sú najdôležitejším prostriedkom rozvoja dieťaťa v rámci vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia*. Odporúčame realizovať aktivity minimálne 3-krát týždenne po 15 minút. Dospelý môže v rôznych časových úsekoch dňa využívať vybrané texty tak, aby prirodzene sledovali obsah a zameranie spoločných činností. Iné žánre sú vhodné počas odpočinku alebo pred spaním, iné v aktívnejších chvíľach, v rámci spoločných rozhovorov a hier. Nezabúdame ani na detské encyklopédie a rôzne praktické príručky (z edícií typu „Urob si sám“, „Vytvor si sám“), ktorých je na dnešnom trhu alebo v knižniciach široký výber. Spoločné vyhľadávanie informácií v encyklopédii k téme, o ktorej sa dospelý s dieťaťom rozpráva; sledovanie postupu/návodu pri spoločnej činnosti – napríklad receptu pri varení a pečení a pod., to všetko sú okrem iného príležitosti na poznávanie rozličných funkcií písanej reči – dôvodov, prečo a ako písanú reč bežne využívame.

Pri plánovaní a realizácii aktivít je dôležité v prvom rade sledovať, aby boli pre dieťa zdrojom pozitívnych zážitkov a skúseností, aby prispievali k motivácii, záujmu a vzťahu dieťaťa k písanej kultúre, čítaniu a vzdelávaniu. Vďaka takémuto emočnému nastaveniu sa vytvárajú priaznivé podmienky pre využitie rozvojového potenciálu textov a ich čítania v oblasti vývinu reči a poznávania jazyka. Jazykové schopnosti, ktoré dieťa v takýchto podmienkach nadobúda, sú dôležitou súčasťou školskej pripravenosti, a to nielen na osvojovanie si písanej reči v počiatočných fázach vyučovania čítania a písania, ale najmä vo vzťahu k úspešnému vývinu a ďalšiemu rozvoju čitateľskej gramotnosti.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Osvojovanie spisovnej a sociálne primeranej podoby jazyka

- ✓ dokáže samé nadviazať rozhovor s dospelými aj deťmi,
- ✓ v priebehu komunikácie primerane reaguje aj na iné ako jazykové signály (t. j. na gestá a mimiku) osoby, s ktorou hovorí; samé dokáže udržiavať očný kontakt pri komunikácii s druhou osobou, hlasnosť svojho prejavu prispôsobuje situácii,
- ✓ v komunikácii s druhou osobou rozpoznáva a používa pravidlá vedenia dialógu (t. j. počúva, keď druhý hovorí, neskáče mu do reči, vezme si slovo prijateľným spôsobom), zohľadní, s kým a s akým zámerom hovorí (rozlišuje medzi tykaním a vykaním, vyjadruje svoje túžby a potreby, poďakuje),
- ✓ v komunikácii používa spisovnú podobu jazyka, správne a zreteľne vyslovuje všetky hlásky a hláskové skupiny.

2. Porozumenie textu

- ✓ prerozpráva známy príbeh, pričom do prerozprávania zahŕňa detaily príbehu, slovnú zásobu, prípadne aj niektoré jazykové vyjadrenia použité v príbehu; pri rozprávaní príbehu sleduje jeho základnú štruktúru (t. j. zmieňuje sa, kde sa príbeh odohráva, aké postavy v ňom zohrávajú svoju úlohu, aké udalosti sú jeho predmetom a prípadne aj, ako sa končí),
- ✓ odpovedá na otázky dospelého, prečo sa konkrétna postava správa spôsobom, akým to opisuje text príbehu, dokáže samé klásť otázky týkajúce sa postavy z príbehu, ktorý mu dospelý číta (prečo konkrétna postava koná určitým spôsobom, prečo sa určitým spôsobom zachovala a aká bola motivácia postavy),
- ✓ domýšľa si obsahy, ktoré v texte nie sú priamo zmienené alebo mu nie sú úplne známe (napr. si domýšľa významy slov použitých v texte, ktoré dieťa nepozná); predvída, ako bude ďalej pokračovať príbeh, ktorý mu číta dospelý.

3. Utváranie predstáv o písanej reči

- ✓ správne drží knihu pri čítaní, listuje v knihe správnym a šetrným spôsobom (uplatňuje smer otáčania listov v knihe sprava doľava); v texte sa orientuje správnym smerom (sleduje smer čítania textu zľava doprava, zhora nadol),
- ✓ ukáže v texte slovo, vie, že text je zložený z písmen, že skupiny písmen tvoria slová,
- ✓ v rozhovoroch o knihe a čítaní rozumie a používa špecifickú slovnú zásobu, ktorá sa viaže na tvorbu knihy a čítanie (napr. kniha, strana, príbeh, čítať, písať, písmeno, ilustrácia, spisovateľ a ilustrátor a pod.).

4. Fonologické schopnosti

- ✓ s pomocou rytmického sprievodu rozčlení slovo na slabiky (t. j. 1 tlesknutie = 1 slabika),
- ✓ dokáže povedať, ktorú hlásku počuje na začiatku slova.

5. Grafomotorické zručnosti

- ✓ zvládne jednoduché grafomotorické prvky vyžadujúce pohyb zápästia (vertikálne línie, horizontálne línie, krivky, slučky), pohyb dlane a prstov (horný a dolný oblúk, lomená línia, vlnovka, ležatá osmička),
- ✓ pri kreslení sedí vzpriamene, drží ceruzku správnym spôsobom a primerane reguluje jej tlak na papier a udržiava primeranú vzdialenosť očí od podložky.

Metodické odporúčania

Každodenný život ponúka množstvo bežných situácií, v ktorých si dieťa osvojuje **spisovnú a sociálne primeranú podobu jazyka** v požadovanom rozsahu. Medzi najdôležitejšie patrí spoločné čítanie kníh sprevádzané dialógom medzi dospelým a dieťaťom o prečítanom texte; návštevy zaujímavých miest, ktoré podnecujú záujem dieťaťa o konkrétnu oblasť poznania a motivujú dieťa k poznávaniu (prechádzky v prírode, farma, ZOO, múzeá, hrady, zámky, výstavy, knižnice) a tým prirodzene podporujú rozhovory medzi dieťaťom a dospelým; vzájomné konverzácie medzi deťmi o témach, ktoré prináša dieťa alebo dospelý. Dôležité je povzbudzovať dieťa k aktívnemu zapojeniu do rozhovoru, ku kladeniu otázok, k vysvetľovaniu vlastných názorov a postrehov.

V tematickom okruhu **porozumenie textu** si dieťa odnáša bohaté skúsenosti a poznanie najmä zo spoločného čítania kníh s dospelým, ktorý zohľadňuje pri výbere textu záujem dieťaťa, sleduje jeho motiváciu pre čítanie. Dôležitý je aj spôsob, akým text dieťaťu číta. Vnímanie a porozumenie textu podporuje napr. využívaním výraznej intonácie hlasu; odkazovaním na ilustrácie k textu; nahrádzaním dieťaťu neznámych slov známymi alebo použitím slova s podobným významom, ktoré dieťa pozná; komentovaním textu tak, aby prepojil obsah čítania s tým, čo dieťa vie, čo samé zažilo a pod. Osobitný význam majú najmä položené otázky (aké otázky dospelý dieťaťu kladie). Otázkami totiž dospelý upriamuje pozornosť dieťaťa na konkrétne významy textu a usiluje sa prehĺbiť jeho porozumenie. V období pred vstupom dieťaťa do školy sa dôraz presúva zo zamerania sa na obsahy, ktoré sú priamo prítomné v texte (otázky typu: Kto? Čo? Kde?) na schopnosť vyvodzovať význam z týchto obsahov (otázky typu: *Čo si myslíš? Prečo si to myslíš? Stretol si sa aj ty s niečím podobným? Vieš k tomu povedať niečo viac? Ako sa ti to páči? Čo sa ti páči a prečo?*) Položenými otázkami k textu sa dospelý snaží u dieťaťa podporovať aktívny postoj k obsahu textu, hľadať súvislosti medzi udalosťami v príbehu a povzbudzovať dieťa k tomu, aby vyjadrilo svoj názor, skúsenosti a predstavy vo vzťahu k obsahu.

Ďalšou oblasťou, ktorá sa u dieťaťa rozvíja prostredníctvom čítania textov, je jeho slovná zásoba. V texte je totiž pre dieťa neznáme slovo uvedené ako súčasť príbehu a z udalostí, ktoré sú v texte opísané, si dieťa dokáže vyvodíť jeho význam (napr. dieťa nemusí poznať význam slova črievička, ktoré je použité v rozprávke o Popoluške. Môže si všimnúť, že v príbehu sa spomína, že si ich Popoluška obula, keď sa chystala na ples. Na základe toho si význam slova vyvodí.). V záujme rozširovania slovnej zásoby dieťaťa je tiež odporúčané, aby mali deti možnosť sa dospelých opýtať, čo neznáme slovo použité v texte

znamená, požadovať od neho definíciu tohto slova. Dospelý by mal dieťaťu význam takýchto slov vysvetľovať, aby malo možnosť si overiť, či významu slova dobre porozumelo a ako použitie tohto slova súvisí s jeho skúsenosťami a poznaním.

V období pred vstupom do školy sa deti – pokiaľ majú bohaté skúsenosti so spoločným čítaním textov s dospelými – začínajú viac zaujímať aj o písmená, rôzne vlastnosti písaného textu a kníh a vytvárajú si **predstavy o písanej reči**. Preto, pokiaľ deti vyrastajú v prostredí, v ktorom sú obklopené písanou kultúrou (t. j. majú skúsenosti s tým, že im dospelí čítajú, diskutujú s nimi o texte), prirodzene sa u nich vytvára predstava, ako sa používa kniha, ako vyzerá text (ako sa odlišuje od ilustrácie v knihe) a ako prebieha proces čítania textu.

Toto poznanie, označované ako **koncept tlače**, sa u dieťaťa postupne utvára na základe toho, že si všíma, ako dospelý používa knihu pri čítaní, ako o nej a o čítaní s dieťaťom hovorí a ako do používania knihy dieťa zapája svojimi otázkami a podnetmi. Pokiaľ dieťa získava bohaté a opakované skúsenosti s čítaním a s knihami v rámci spoločného čítania, k poznávaniu konvencií tlače dochádza spontánne a prirodzene bez toho, aby sa dospelý musel špeciálne snažiť dieťaťu vysvetľovať, čo je kniha a ako prebieha čítanie.

V oblasti rozvíjania **fonologických schopností** je dôležité v tomto období venovať pozornosť zvyšovaniu citlivosti detí na zvukovú štruktúru reči. Tomuto účelu v počiatočných poslušných rytmických sprievodoch ku krátkemu literárnemu útvaru alebo piesni sledujúci *slabičnú štruktúru slova* (t. j. 1 tlesknutie = 1 slabika). Pokiaľ už dieťa dokáže zladať recitáciu alebo spev s takýmto rytmickým alebo pohybovým sprievodom, je možné zamerať sa na slabikovanie, t. j. rozklad ľubovoľne zvolených slov na slabiky („*vytlieskame si*“ slovo *ja-bl-ko*, „*vytlieskame*“ si každý svoje meno). Vďaka takýmto aktivitám sa dieťa postupne dokáže pri spievaní piesne alebo recitácii krátkeho literárneho útvaru sprevádzať rytmickým pohybom sledujúcim slabičnú štruktúru slova. Pomocou neho dokáže rozčleniť na slabiky a určiť počet slabík ľubovoľných slov.

Keď dieťa dokáže rozložiť slovo na slabiky, upriamime pozornosť na *identifikáciu hlásky v slove*, konkrétne vyčlenenie začiatkovej hlásky slova. Na zvýšenie citlivosti dieťaťa potrebnej na určenie začiatkovej hlásky je možné použiť otázky typu: *Čo majú spoločné slová: mačka, medveď a maslo? Na začiatku majú hlásku /m/. Čo majú spoločné slová: auto, anténa a ananás? Na začiatku majú hlásku /a/*. Následne sa tradične využívajú úlohy typu: *Na akú hlásku sa začína tvoje meno? Oblíbené ovocie?* Keďže dieťa tento typ úlohy najprv nevie vykonať samé, dospelý mu pomáha, ukazuje mu riešenie a úlohou dieťaťa je v podstate len zopakovať toto riešenie, hoci spočiatku nerozumie princípu

riešenia. Opakovaným zaraďovaním úloh tohto typu však dieťa postupne pochopí princíp a dokáže hlásku v slove vyčleniť aj bez pomoci dospelého. Pri určovaní počiatocnej hlásky v slovách výdatne napomáha používanie obrázkov, dieťa má možnosť pomocou nich slovo udržať v centre pozornosti a v prípade potreby ho viackrát vysloviť, kým sa mu podarí zachytiť počiatocnú hlásku. Zo strany dospelého je dôležité ho v tejto artikulácii podporovať, svojou vlastnou artikuláciou zvuk počiatocnej hlásky zdôrazňovať a predlžovať tak, aby lepšie vynikla. Platí to najmä pri slovách začínajúcich spoluhláskami (napr. mmm-ačka, sss-ova). Existuje množstvo veselých jazykových hier a publikácií, s ktorými sa to dá s deťmi ľahko a hravou formou naučiť.

Za účelom rozvíjania **grafomotorických zručností** sú k dispozícii pracovné listy, ktoré poskytujú predlohy na zvládnutie jednoduchých grafomotorických prvkov vyžadujúcich pohyb zápästia (vertikálne línie, horizontálne línie, krivky, slučky) a dlane a prstov (horný a dolný oblúk, lomená línia, vlnovka, ležatá osmička). Okrem správneho formálneho stvárnenia grafických prvkov dospelý dohliada aj na to, aby dieťa sedelo pri činnosti vzpriamene (nehrbilo sa), aby pri kreslení a grafomotorických aktivitách používalo na držanie ceruzky v ruke správny úchop a aby malo dieťa ruku uvoľnenú dostatočne na to, aby prítlak ceruzky na papier bol primeraný.

**MATEMATIKA
A PRÁCA
S INFORMÁCIAMI**

O čo ide

Vo vzdelávacej oblasti *Matematika a práca s informáciami* ide predovšetkým o to, aby dieťa objavilo matematiku ako niečo, čo je súčasťou nášho bežného života, aby sa rozvíjalo jeho matematické myslenie a jeho predpoklady pre neskoršie školské vzdelávanie. Dieťa si má v tomto veku utvárať predstavu o číslach, rozvíjať schopnosť počítať a pracovať s číslami v rôznych bežných životných situáciách. Prostredníctvom manipulačných činností má získať skúsenosti zo základov geometrie, má pracovať s geometrickými útvarmi, vnímať ich rozdiely, určovať ich veľkosť a využívať získané zručnosti v živote. Súčasťou matematickej prípravy detí je aj rozvoj ich logického myslenia vytváraním primeraných situácií a úloh na uvažovanie, na riešenie malých problémov a na zdôvodňovanie vlastného riešenia a rozhodnutia. Myslenie dieťaťa sa rozvíja aj cez osvojovanie si algoritmov pri jednoduchom hravom programovaní, pri ktorom sa učí predvídať a regulovať dôsledky svojich rozhodnutí a plánovaných krokov.

Oblasť je rozdelená na štyri tematické okruhy:

1 Čísla a vzťahy

3 Logika

2 Geometria a meranie

4 Práca s informáciami

- ✓ **Čísla a vzťahy.** Tematický okruh smeruje k vytváraniu predstavy o číslach u detí, k počítaniu po jednom do 10 spamäti, ale aj k zisťovaniu počtu predmetov pomocou zraku, hmatu a sluchu. Dieťa odhaduje počet predmetov a overuje si správnosť výsledku. Nejde tu o poznávanie číslic a ich písanie, postačí vyslovenie výsledku (slovne), alebo zaznačenie iným spôsobom – kresbou, pomocou prstov, pomocou iných predmetov. Prostredníctvom hry sa dieťa učí tvoriť číselný rad, pripočítavať a odpočítavať určený počet objektov, porovnávať dve skupiny predmetov podľa toho, kde je viac, menej predmetov alebo rovnako veľa. V hrách i bežných činnostiach rozdeľuje skupinu predmetov dvom alebo trom osobám tak, aby mal každý rovnaký počet. Dieťa sa učí svoje riešenie skontrolovať, opraviť prípadné chyby a povedať, prečo to tak urobilo.

- ✓ **Geometria a meranie.** Učenie v rámci tohto okruhu je veľmi dôležité pre rozvoj matematických schopností dieťaťa a pre jeho fungovanie v živote. Učí sa tu orientovať v priestore (doma, vonku, v škole, na papieri, v knihe a pod.), čo znamená, že sa učí opísať presnejšie, kde sa predmet nachádza, povedať, čo sa nachádza na opísanom mieste, alebo jednoducho zakresliť cestu podľa pokynov. Má to význam pre neskoršiu prácu dieťaťa s mapou, plánom mesta, pôdorysom budovy, technickým výkresom. Spoznáva základné geometrické útvary, s ktorými prichádza do kontaktu pri manipulácii v hre so stavebnicami, pri skladaní a pri kreslení. Dieťa rozlišuje tvar, farbu a veľkosť geometrických útvarov. Porovnáva predmety a geometrické útvary podľa veľkosti, usporiada ich podľa veľkosti. Učí sa veľkosť útvarov zisťovať jednoduchým meraním, ktoré je zatiaľ nepresné, ale dieťa tu získa prvé zručnosti v meraní potrebné pre jeho ďalší rozvoj.
- ✓ **Logika** je vo vzdelávacej oblasti osobitným tematickým okruhom. Samotné slovo „logika“ naznačuje, že deti sa tu učia uvažovať, rozhodovať o niečom, či je to pravdivé/neppravdivé, či je to pravda, alebo nie, ale aj opraviť to, čo bolo povedané tak, aby to bolo správne. Rozhodujú o pravdivosti jednoduchých viet, ktoré sa týkajú ich života, sú im známe, ale aj ich poznatkov z tém, ktoré sa učia v matematickej oblasti. Rozvoj logického myslenia detí nastáva aj pri hľadaní pravidiel v riešení úloh a pri triedení predmetov. Aj v tomto tematickom okruhu sa dieťa učí systematicky pracovať, sústrediť svoju pozornosť na prácu a vyjadrovať slovami, ako rieši úlohu a prečo ju rieši práve takto.
- ✓ **Práca s informáciami** je o prvom a nenásilnom uvádzaní dieťaťa do sveta ovládania digitálnych technológií, a to nielen ako konzumenta, ale aktívneho užívateľa a neskôr aj tvorcu informácií a digitálneho obsahu. Deti sa učia základom programovania, kreslenia v grafických programoch a ovládania veku primeraných digitálnych hier. Dieťa sa pri hrách učí premýšľať v algoritmoch, predvídať a regulovať dôsledky svojich rozhodnutí a plánovaných krokov.

Na čo je treba myslieť

Pri získavaní nových vedomostí a zručností z matematickej oblasti pripravuje dospelý dieťaťu podmienky doma a vonku tak, aby sa pri hrách, detských súťažiach a bežných činnostiach prirodzene stretlo s úlohami, ktoré je potrebné vyriešiť. Pri riešení úloh je dôležité klásť mu otázky o tom, čo má robiť, prečo to bude robiť práve tak, na čo má dávať pozor, aby sa nepomýlilo, kde sa pomýlilo, ako to opraviť a pod. V rozhovore sledujeme, či dieťa používa slová, ktoré má z matematickej oblasti zvládnuť a ktoré sú dôležité pre ďalšie školské učenie sa.

Treba myslieť aj na to, že pýtať sa môže aj dieťa, čo považujeme za dobrý signál jeho záujmu o matematiku a občas aj vyzývame deti, aby sa pýtali. V matematickej príprave je potrebné

vytvárať také prirodzené situácie, v ktorých bude dieťa hľadať riešenie samo vlastným objavovaním, bádáním, praktickou činnosťou a očakávame, že nájde aj dve riešenia (prípadne viac), o ktorých bude rozmýšľať, či sú správne. Pre naplnenie týchto zámerov *nepovažujeme za vhodné uprednostňovať prácu s rôznymi pracovnými listami* a zošitmi dostupnými na knižnom trhu pred priamou konkrétnou činnosťou a hrou s dieťaťom, ktorá mu poskytuje viac podnetov, vnemov a skúseností potrebných pre rozvoj jeho dlhodobej pamäte a myslenia.

Pri získavaní vedomostí a zručností z informatiky veľa závisí od dostupnosti digitálnych technológií v prostredí, v ktorom sa dieťa vzdeláva. Mnohé zručnosti, ako napríklad základy programovania, však nie sú priamo závislé od prístupu k digitálnym technológiám a je možné sa im učiť aj prostredníctvom bežných predmetov. Dospelý môže využiť chybu a omyl dieťaťa ako príležitosť pre zmenu algoritmu a zakomponovanie tejto zmeny do pôvodnej postupnosti krokov.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Čísla a vzťahy

- ✓ počíta po jednom od 1 do 10 spamäti bez pomoci dospelého a bez zrakovej pomôcky,
- ✓ vymenuje číselný rad do 10 od ľubovoľného menšieho čísla (napr. od tri do desať),
- ✓ na základe pokynu vytvorí skupinu ľubovoľných predmetov s počtom od 1 do 10 manipuláciou i na obrázku kreslením alebo iným označením,
- ✓ spočíta predmety reálne (skutočné) i na obrázku a určí ich počet do 10 slovne, ukáže na prstoch, aj zaznamenaním pomocou bodiek alebo čiarok,
- ✓ v skupine do 6 predmetov určí ich počet bez počítania iba zrakom, alebo iba hmatom, ak predmety nie sú viditeľné,
- ✓ odhadom bez počítania porovná dve výrazne rozdielne skupiny reálnych predmetov (neskôr predmetov na obrázku); svoje zistenie vysloví tak, že povie, v ktorej skupine je viac predmetov (menej predmetov, alebo je v nich rovnako veľa predmetov),
- ✓ porovná dve skupiny reálnych predmetov (neskôr predmetov na obrázku) podľa ich počtu pomocou počítania; svoje zistenie vysloví a zdôvodní (napr. šesť je viac ako štyri),
- ✓ zvládne na pokyn pridať ku skupine a odobrať zo skupiny predmetov určený počet prvkov a vysvetlí, čo sa zmenilo v novej skupine (skupina sa zmenšila, zväčšila),
- ✓ rozdelí skupinu predmetov manipuláciou postupným rozdeľovaním, ale bez počítania, na dve (tri) skupiny s rovnakým počtom. Výsledok rozdeľovania si

dokáže overiť počítaním, slovne zdôvodniť správnosť svojho riešenia aj vysloviť rozhodnutie o nemožnosti vyriešenia úlohy slovami toto sa nedá rozdeliť rovnako.

2. Geometria a meranie

- ✓ opíše polohu predmetu a umiestni predmet v priestore izby, domu, ihriska, na papieri a podobne pomocou slov: hore, dole, vpredu, vzadu, vpravo, vľavo, nad, pod, pred, za, na, v, pri a pod.,
- ✓ určí predmet na základe opisu jeho polohy v priestore i na papieri tak, že ho pomenuje, ukáže, označí farbou, značkou,
- ✓ pomocou vhodne zvoleného predmetu (ceruzka, šnúrka do topánok, slamka, krok) odmeria dĺžku kratšej cesty, malej vzdialenosti a dĺžky iného predmetu v skutočnosti i na obrázku, povie číslo ako výsledok merania. Pred meraním dokáže odhadnúť meranú dĺžku a odhad vysloviť číslom – počtom predmetov, ktoré použije na meranie určenej dĺžky,
- ✓ rozlíši zrakom a hmatom kocku, guľu a valec, pomenuje tieto útvary a vysvetlí, čím sa od seba odlišujú,
- ✓ postaví stavbu zo stavebnice podľa predlohy na obrázku aj podľa postavenej stavby v skutočnosti,
- ✓ rozlíši zrakom a hmatom kruh, štvorec, trojuholník a obdĺžnik, pomenuje tieto útvary a vysvetlí, čím sa od seba odlišujú,
- ✓ z rôznych skladačiek, ktoré obsahujú aj štvorec, trojuholník, obdĺžnik, kruh poskladá obrázok podľa predlohy alebo na určenú tému, napríklad kvet, dom, auto,
- ✓ aspoň približne nakreslí štvorec, trojuholník, obdĺžnik, kruh,
- ✓ pomenuje a nakreslí rovnú a krivú čiaru v rôznych smeroch (vodorovnú, zvislú, šikmú), ale aj pri hľadaní ciest v bludisku, labyrinte, pri spájaní predmetov a pod.,
- ✓ manipuláciou s predmetmi alebo iba zrakom porovná dva predmety podľa dĺžky, výšky, šírky, hrúbky, veľkosti, pričom používa slová: dlhší, kratší, širší, užší, vyšší, nižší, hrubší, väčší a pod.,
- ✓ usporiada (zoradí) podľa dĺžky, výšky, šírky, hrúbky, veľkosti tri predmety, pričom určí predmet, ktorý je napríklad najkratší, najdlhší, najväčší, najmenší, najtenší, najhrubší.

3. Logika

- ✓ manipuláciou s predmetmi alebo vyznačením na obrázku vytvorí skupinu predmetov s rovnakou vlastnosťou, ktorú dokáže pomenovať alebo ju dokáže určiť vo vytvorenej skupine,
- ✓ vytvorenú skupinu objektov roztriedi na dve/tri skupiny podľa farby, podľa tvaru alebo veľkosti, pričom žiaden z predmetov v skupine nemôže zostať nezaradený,
- ✓ v hre a bežných situáciách rozhodne o pravdivosti vysloveného jednoduchého tvrdenia slovne je/nie je to pravda; áno/nie, pričom svoje rozhodnutie zdôvodní odpoveďou na otázku Prečo si to myslíš?,
- ✓ pokračuje vo vytvorenom vzore z reálnych predmetov i na obrázku podľa pravidla tak, že celý vzor zopakuje aspoň raz, alebo doplní do radu jeden objekt, ktorý bude podľa pravidla nasledovať. Slovom vysvetlí pravidlo vytvoreného vzoru.

4. Práca s informáciami

- ✓ postupuje podľa vopred naplánovaných krokov (napr. podľa obrázkového plánu hľadá „poklad“),
- ✓ vytvorí plán krokov za nejakým cieľom a postupuje podľa neho (napríklad obrázkový plán cesty k pokladu),
- ✓ pozmení a naplánuje postupnosť krokov tak, aby dospelo k rovnakému výsledku rôznymi cestami (napríklad naplánuje rôzne cesty k pokladu),
- ✓ nakreslí a vyfarbí jednoduchý obrázok, vyberie a umiestni obrázky v dostupnom grafickom editore.

Metodické odporúčania

Čísla a vzťahy. Dieťa v tomto období ešte nemusí poznať číslice, ani ich písať. S číslami sa má oboznamovať v prirodzených situáciách, cez vhodné riekanky, pesničky o číslach či hry, ako napr. Človeče, nehnevaj sa! V prirodzených hrových situáciách sa učí aj *určovať počet*, počítaním po jednom do 10. Používať môže prsty, hraciu kocku s bodkami (počítanie zrakom), alebo môže počítať sluchom – určovať napríklad počet tlesknutí (dieťa potlesky nevidí, iba počuje), najviac do 6. V každom prípade požadujeme na otázku „*Koľko je tam...?*“ jednoznačnú odpoveď – *je tam šesť kuriatok, vidím tri bodky, počul som štyri dupnutia*. Počítať môže dieťa aj hmatom. Napríklad gulôčky (najviac 6) ukryté pod dekou či vo vrecúšku.

Aj *vytváranie skupín prvkov s určeným počtom 1 – 10* možno realizovať v rozmanitých činnostiach. Deti tvoria skupiny manipuláciou pri hre s hračkami, pri kreslení, modelovaní, pri hre vonku z detí a z prírodnín. Dospelý reaguje na prirodzené situácie zadaniami: *Nakresli dva stromy, polož na koberec päť farbičiek, na lavičku si sadnú tri deti, pod strom daj sedem gaštanov a pod. Otázkami Kde je viac...?, Čoho je viac/menej?* vedie dieťa k porovnávaniu skupín podľa počtu, pričom sa neuspokojí len s odpoveďou. Dôležité je, aby dieťa vysvetlilo, prečo je to tak. Môže pritom ukladať predmety do radov, počítať, tvoriť dvojice; hľadá si svoj spôsob, ako to dokáže vyriešiť. Napríklad: *Kde je viac jabĺk, na tanieri alebo v košíku? Čoho je viac v škatuli, autíčok alebo kociek?* Pri porovnávaní na obrázku najprv necháme dieťa uvažovať samo a spôsob, ako najsť riešenie, mu ponúkame až vtedy, keď si nevie poradiť. Pri každodenných činnostiach pripravujeme dieťa aj na neskoršie sčítanie a odčítanie. Vedeť ho *k pridávaniu či odoberaniu určeného počtu predmetov* (pri varení, jedení, upratovaní, nakupovaní...), pričom dospelý môže dieťa vyzvať, aby určilo aj číselný výsledok. Dôležité je, aby dieťa popísalo slovne, čo sa stalo so skupinou predmetov po pridaní počtu predmetov a čo po odobraní predmetov zo skupiny.

Rozdeľovanie skupiny predmetov na rovnaké časti je proces, ktorý deti robia často aj bez pokynu. Delia sa so súrodencom, s dospelými, s kamarátmi. Tieto situácie využívame na rozvíjanie matematických schopností. Všimame si, ako dieťa rozdeľuje napríklad sladkosti na dve/tri rovnaké časti. *Neočakávame, že bude deliť na polovicu, ani na štvrtiny*. Vyzývame ho, aby rozdelilo desať cukríkov dvom osobám rovnako, deväť ceruziek trom osobám rovnako. Výsledok rozdelenia si dieťa skontroluje zistením počtu prvkov v každej vytvorenej skupine, prípadné chyby opraví. Dospelý dieťa motivuje k vytvoreniu si vlastného postupu rozdeľovania, tak pri manipulácii s predmetmi, ako aj pri rozdeľovaní nakreslených obrázkov na papieri.

V okruhu **Geometria a meranie** je potrebné sústrediť sa na tri prioritné oblasti prípravy dieťaťa. Je to *orientácia dieťaťa v priestore, práca so stavebnicami a so skladačkami* a príprava na *meranie dĺžky*. Aj v tomto prípade vychádzame prevažne z praktických činností doma i vonku, pričom zapájame viacero zmyslov dieťaťa, aby bolo vnímanie intenzívne. Dospelý vyzýva dieťa, aby opísalo polohu predmetu zo svojej pozície otázkami: *Kde sa ... (predmet) nachádza?, Kde je ... (predmet)?, Povedz to, neukazuj prstom*. Napríklad: *hore na strome je vtáčik, dole pod stromom je gaštan, vľavo v mojej izbe je stôl, vpravo je skrinka*. Vďaka jednoduchým pokynom sa dieťa učí správne umiestniť predmet: pri upratovaní: *Polož auto dole na poličku.*; pri kreslení: *Nakresli strom vľavo. a pod*. Orientáciu v priestore môžeme upevňovať aj jednoduchými hrami, ako napr. *Hádaj, na čo myslím? Je to v izbe, na stene vpravo hore. Čo je to?*

Predstavy o *priestorových geometrických útvaroch* by si dieťa malo osvojovať zapojením rôznych zmyslov. Pri hre so stavebnicami môže na pokyn dospelého ukázať na guľu, kocku, alebo valec, hmatom pod dekou či z vrecúška vybrať určený útvar, alebo si ho vymodelovať z dostupnej modelovacej hmoty. Dospelý správnosť kontroluje a vedie dieťa k tomu, aby ho pomenovalo. Rovnako postupujeme aj pri spoznávaní rovinných geometrických útvarov (kruh, štvorec, trojuholník a obdĺžnik), pričom dávame pozor na zamieňanie si štvorca a kocky a pýtame sa dieťaťa na rozdiely, ktoré medzi nimi pozoruje. Zaujímavou činnosťou pre dieťa je vykrajovanie koláčikov v danom tvare z cesta. Vhodné je tiež obkresľovanie makiet, reálnych predmetov v tomto tvare, stien telies (kocky, kvádra, valca, ihlana), ako aj samostatné kreslenie útvarov bez pomôcky. Najprirodzenejšou cestou upevňovania si predstáv o geometrických útvaroch sú stavebnice a skladačky. Stavby a obrázky môže dieťa robiť aj z takých dielcov, ktoré nevie pomenovať (kužeľ, ihlan, ...; lichobežník, kosoštvorec a pod.). Sú však dôležité, lebo sa pri nich učí postupovať podľa predlohy, ktorá môže byť reálna, postavená dospelým alebo obrázková. Dbáme na to, aby postavilo celú stavbu/skladačku, nie iba jej časť. Veľmi dobrou pomôckou pre spoznávanie rovinných geometrických útvarov je hlavolam *Tangram* (dostupný aj na internete).

Kreslenie rovných a krivých čiar súvisí s prípravou dieťaťa na písanie, ale aj na kreslenie a neskôr rysovanie. Čiary môže dieťa kresliť na pokyn dospelého, hľadať rovnú či krivú v skupine čiar, ukázať na ňu, alebo ju farebne obtiahnuť. Čiary môžu byť nakreslené na papieri, na chodníku, v pieskovisku, vymodelované z nití, špagátov a pod. Kreslenie čiar dieťa využíva pri spájaní bodov do obrázkov (*pospájaj čiarou bodky a povedz, čo si nakreslil*), pri vytváraní dvojíc predmetov na obrázku, pri kreslení obrysov a ciest v bludisku a labyrinte (*vyznač čiarou rovnú cestu od motýlika ku kvietku*),

pri ohraničovaní skupín predmetov (*nakresli čiarou ohrádku okolo všetkých dvojnohých zvierat*) a pod.

Za účelom *merania dĺžky* využívame rôzne neštandardné jednotky – palec, krok, slamka, špajdľa, pásik papiera, ceruzka a pod. Dieťa reaguje na pokyn: *odmeraj dĺžku drevenej varešky pomocou vrchnáka fixky, odmeraj šírku knihy pomocou palca, odmeraj vzdialenosť od okna ku dverám pomocou krokov, odmeraj dĺžku kamióna na obrázku, ale vyber si sám, čím budeš merať* a pod. *Povedz, koľko si nameraj...?* Počet nameraných jednotiek dieťa vysloví, zaznačí na papier čiarkami a pod., ale rátame len do desať. Za nesprávne považujeme, ak dĺžka meraného predmetu je kratšia ako predmet, ktorým meriame. Vtedy dieťa nemeria. Túto stratégiu uplatňuje dieťa aj pri *porovnávaní dvoch predmetov* (spravidla rovnakého druhu) podľa dĺžky (šírky, výšky...). Najprv však skúša odhadnúť, čo je dlhšie, kratšie a pod. Nadobudnuté zručnosti využíva pri *usporiadaní troch (štyroch) predmetov* podľa dĺžky, šírky, výšky, hrúbky, veľkosti a výsledok usporiadania vysloví pomocou prídavných mien najdlhší, najužší, najhrubší, najmenší... Svoje riešenie môže vysloviť slovne, alebo ho vyznačiť vyfarbením, podčiarknutím. Rovnako aj odpoveď na otázky, ktorý predmet je prvý, druhý, ..., posledný. Usporiadanie predmetov si dieťa môže precvičovať v rôznych hrách, činnostiach, v ktorých ho dospelý usmerňuje: *Polož do radu toto auto hneď za najväčšie auto (pred najmenšie auto a pod.)*.

V okruhu **Logika** potrebuje dieťa pomoc dospelého, ktorý asistuje pri vytváraní skupín predmetov, či ich triedení. Vytvára situácie, v ktorých dieťa uvažuje, čo majú predmety v skupine spoločné, alebo mu zadáva inštrukciu, ktoré predmety má zoskupiť a ako (*Daj mi všetky červené kocky. Drevené valce v škatuli daj vpravo.*), alebo ako má predmety v skupine roztriediť (*Na túto kôpku daj všetky modré kocky a na druhú všetky červené. Roztried' dopravné prostriedky na koberci na kôpky podľa toho, kde sa pohybujú.*). Dieťa môže roztriediť skupinu aj podľa vlastného rozhodnutia, ale musí popísať vlastnosti triedenia (podľa čoho predmety roztriedilo). Vhodným príkladom triedenia je Popoluška, ktorá triedila z misky pomiešané semená, nič tam nesmeli zostať. Alebo doma triedime vyžehlenú bielizeň podľa druhu do políc v skrini, rozhádzané hračky triedime podľa toho, kam patria a pod.

Počas hier a bežných činností v rôznom prostredí dospelý *formuluje tvrdenia/vety* o vlastnostiach predmetov, o geometrických útvaroch, o počte predmetov v skupinách, o výsledkoch porovnávania a usporiadania, ale aj o tom, čo dieťa vidí okolo seba a pod. Tvrdenia musia byť jednoduché a jednoznačné. Napríklad: *Na stole sú tri*

taniere. V izbe máme jeden stôl a jednu stoličku. Štvorec má tri strany. Lopta má tvar gule. Dospelý určí dieťaťu spôsob rozhodovania – napríklad slovom (áno/nie, je to pravda/nie je to pravda), pohybom (drep/vztyk) a pod. Svoje rozhodnutie jednoduchým spôsobom zdôvodní, prípadne vetu opraví (Hráme sa na pravdu, hra Letí, letí).

Pre vytváranie postupností je vhodné využiť predmety, ktoré dieťa dobre pozná, a ktoré sa od seba líšia tvarom, farbou či veľkosťou. Dospelý vytvorí postupnosť predmetov/obrázkov predmetov (ale dieťa nevidí proces ukladania predmetov do postupnosti) a dieťa na vyzvanie pokračuje v ukladaní predmetov/kreslení (vyfarbovaní) obrázkov tak, aby dodržalo pravidlo v zadaní. Napríklad na stolík položí *do radu vedľa seba lyžicu, vidličku, nôž, lyžicu, vidličku* a vyzve dieťa *Polož do radu predmet, ktorý bude nasledovať podľa môjho vzoru (pravidla). Povedz, prečo si položil nôž a nie lyžicu? Polož ešte jeden predmet a povedz, prečo práve ten.* Uloží toľko predmetov/nakreslí toľko obrázkov, aby bolo evidentné, že pravidlo pozná a vie ho uplatniť a vysvetliť. Pri tvorení postupnosti je nutné dávať pozor, aby bolo pravidlo čitateľné a nebolo možné o ňom pochybovať. Postupnosť dieťa môže objavovať aj vo svojom okolí (*napr. kvety v záhone sú vysadené v rade žltý tulipán, červený tulipán, žltý tulipán, červený tulipán, žltý.*), môže vyhľadať podobný vzor (postupnosť) – vzor na šále je červený pásik, žltý, čierny, červený, žltý, čierny ... a pod. Napokon môže vzor vytvoriť/navrhnuť aj samo.

Práca s informáciami. Digitálne pomôcky a hry sú ideálnym prostriedkom pre *rozvíjanie schopnosti plánovania a programovania* poradia krokov a činov, pretože poskytujú možnosť automatického „oživenia“ predmetu. V prípade, že nie je možné zabezpečiť digitálne pomôcky, je možné ich nahradiť fyzickými predmetmi, ktoré oživuje druhá osoba, prípadne sa týmto „naprogramovaným predmetom“ stáva dospelý, či dieťa samotné. Dieťa napríklad vytvorí plán hľadania pokladu, zakreslením určitej postupnosti krokov v obrázkoch (v slede za sebou zoradí obrázky stoličky, stola, dverí, skrinky), pričom sa vyžaduje dodržať túto postupnosť pri pohybe v priestore. Vyššou úrovňou je pohyb podľa dohodnutých grafických symbolov – ako napríklad šípka dopredu ↑ (znamená krok dopredu), šípka vpravo → (znamená krok vpravo), dve šípky dopredu ↑↑ (znamenajú dva kroky dopredu) a tak sa dostaneme k cieľu.

Pri základoch programovania, tzn. tvorby postupnosti krokov ako plánu pohybu (napríklad hľadanie pokladu s presne určenou trasou), dospelý vníma omyl dieťaťa ako príležitosť na uvedomenie si dôsledkov jeho rozhodnutia (*Kam by sme sa takto dostali? Prišli sme naozaj k pokladu?*). Omyl a chyba sú súčasťou hry a tvorby plánu. Dieťa môže využiť chybu a omyl ako príležitosť na zmenu naplánovaného postupu

a zakomponovanie tejto zmeny do pôvodnej postupnosti krokov. Napríklad vidí, že ho jeho plán doviedol inde, ako si prialo a uvažuje, ako upraviť svoj program tak, aby sa predmet (či dospelý, dieťa alebo iný programom oživený objekt) pohyboval naďalej tam, kam si želá, aby sa dostal (napríklad k pokladu). Dospelý umožňuje dieťaťu začať od začiatku toľkokrát, koľko potrebuje. Dôležité je, aby si dieťa pohyb naprogramovalo vopred a tento program (plán) aj dodržalo.

Dospelý v závislosti od dostupných prostriedkov vytvára situácie a umožňuje dieťaťu *kresliť v dostupnom grafickom programe*, či editore (prstom, perom). Napríklad v programe RNA, ActiveInspire sa môže učiť kresliť otvorené, uzavreté čiary, abstraktné/konkrétne, učí sa, že uzavretou čiarou vytvára plochu, ktorú je možné jednoduchou funkciou výplne vyfarbiť. Dieťa tvorivo narába s funkciami programu, kombinuje ich a objavuje ich potenciál. Je veľmi dôležité nechať dieťa skúšať „čo sa stane, keď...“. Návratnosť krokov umožňuje dieťaťu experimentovať a spontánne kresliť bez úzkosti, že si „pokazí obrázok“. Dospelý umožňuje ukladanie rozpracovaných obrázkov pre ich ďalšie dotvorenie alebo využitie v ďalších aktivitách (napríklad tvorba ilustrácie k rozprávke, tvorba komiksu a pod.). Dospelý vedie dieťa nielen k ovládnutiu funkcií programu, ale aj k slobode pridávať a odstraňovať kresbu, výplň, obrázky a prvky za účelom dosiahnutia želaného efektu a tak ho vedie popri ovládnutí grafického editora aj k rozvíjaniu umeleckej expresie. Činnosti v tejto oblasti sú však úplne závislé od reálnych možností a dostupnosti grafického programu.

ČLOVEK A PRÍRODA

O čo ide

Cieľom prírodovednej oblasti rozvoja dieťaťa je pracovať s tým, čo už o prírode vie a viesť ho k získaniu nových poznatkov, prostredníctvom ktorých si rozvinie svoje vlastné predstavy. Zároveň je cieľom, aby sa cítilo kompetentné prírodu pozorovať a zvedavo bádať. Vzdelávanie dieťaťa v prírodovednej oblasti je potrebné zamerať nielen na rozvoj predstáv o vybraných prírodných javoch a predmetoch, ale aj na veku primeraný rozvoj spôsobilosti prírodu skúmať. Potrebné je preto viesť ho k skúmaniu toho, ako sa určité javy, situácie menia, ak do nich rôznym spôsobom zasahuje. Dieťa si tak rozvíja nielen svoje predstavy o prírode, ale rozvíja si aj spôsob premýšľania, ktorý je typický pre prírodovedné poznávanie – učí sa objektívne skúmať prírodu.

Oblasť je rozdelená na päť tematických okruhov:

1 Rastliny

4 Neživá príroda

2 Živočích

5 Skúmanie prírodných javov

3 Človek

- ✓ **Rastliny.** Cieľom tohto okruhu je rozvoj predstavy o rôznorodosti rastlín, pričom dôraz dávame aj na pochopenie významu rôznych druhov rastlín pre život človeka. Dieťa je vedené k všímaniu si toho, čím sa rastliny vzájomne na seba podobajú a čím sa odlišujú, pokúša sa aj o jednoduché triedenie. Pozornosť dieťaťa sústreďujeme na to, že rastliny sa vzájomne odlišujú tvarom, veľkosťou a farbou kvetov, listov, stoniek, koreňov, či plodov a semien. Okrem toho máme snahu, aby sa u neho postupne rozvíjala predstava o tom, čo všetko z rastlín človek získava (suroviny na prípravu potravín, liečiv, oblečenia, nábytku, obydlí a pod.) a to cez spoznávanie vybraných poľnohospodárskych a liečivých rastlín blízkeho

okolía. Pozornosť sústreďujeme aj na poľnohospodárske postupy, prostredníctvom ktorých si človek úžitkové rastliny dopestúva. Vedeíme dieťa ku skúmaniu podmienok klíčenia semien (prítomnosť tepla, vody a vzduchu), ako aj ku skúmaniu toho, aké podmienky vyžaduje už vyklíčená rastlina (okrem tepla, vody a vzduchu potrebuje aj pôdu a svetlo).

- ✓ **Živočíchý.** Cieľom je rozvoj predstavy o rôznorodosti živočíchov. Opäť sa dáva dôraz na pochopenie významu vybraných živočíšnych druhov pre život človeka. Dieťa je vedené k všímaniu si rôznych spôsobov života živočíchov, pričom sa sústreďuje na tie druhy, ktoré sú pozorovateľné v jeho okolí (úžitkové živočíchý, ale napríklad aj hmyz, či škodcovia). Pozornosť zameriavame na rôzne znaky živočíchov, ktorými sa od seba odlišujú a zároveň diskutujeme s dieťaťom o tom, čo majú rôzne skupiny alebo aj všetky živočíchý spoločné. Pozornosť môžeme sústreďovať na vonkajšie, pozorovateľné znaky stavby tela rôznych živočíchov, ale zaujímavejšie je skúmať rôzne spôsoby života živočíchov. Vedeíme dieťa k rozpoznávaniu vybraných druhov živočíchov, ktoré človek chová pre určitý úžitok. Okrem potravinového úžitku zameriavame pozornosť aj na technický, terapeutický, či rekreačný úžitok a diskutujeme o starostlivosti o vybrané druhy živočíchov.
- ✓ **Človek.** Cieľom je rozvoj predstavy o ľudskom tele, zatiaľ na základe toho, čo dieťa dokáže pozorovať. Základným zámerom je, aby vedelo identifikovať časti svojho tela a správne ich pomenovať. Venujeme sa najmä tým častiam, ktoré nepomenúva správne, alebo ich nepozná. Dieťa zároveň spoznáva aj základné životné procesy prebiehajúce v ľudskom tele (dýchanie, krvný obeh, trávenie a vylučovanie, pohyb, zmyslové vnímanie). Pozornosť sa sústreďuje na tie, ktorých prejavy sú pozorovateľné, napríklad príjem potravy a vylučovanie nepotrebných zvyškov, dýchanie, či tlkot srdca.
- ✓ **Neživá príroda.** Cieľom okruhu je rozvoj predstavy o neživej prírode, najmä o vode a vzduchu. Pozornosť je sústredená na všímanie si prítomnosti vody a vzduchu v prírodnom prostredí a ich význam pre rôzne formy života. Aktivity zameriavame na skúmanie toho, kde všade v prírode sa voda nachádza a ako je možné zviditeľniť prítomnosť vzduchu v prostredí. Osobitný význam má téma zdrojov pitnej vody. Súčasťou je aj rozvoj elementárnej predstavy o blízkom vesmíre. Pozornosť sa sústreďuje na tie prvky predstavy, ktoré je možné deťom dôveryhodným spôsobom sprostredkovať, napríklad pozorovaním oblohy alebo prácou s veku primeraným dokumentárnym materiálom.
- ✓ **Skúmanie prírodných javov.** V rámci tohto okruhu sa dieťa učí veku primeraným spôsobom skúmať vybrané prírodné javy tak, aby vedelo opísať, ako prebiehajú, ako sa ich priebeh mení pri zmene určitých podmienok. Skúmanie je zamerané najmä na svetlo a tieň, vybrané zmeny skupenstiev vody (najmä vyparovanie, topenie a tuhnutie), rozpúšťanie materiálov vo vode, magnetizmus, silu a pohyb, či pád predmetov. Pozornosť dieťaťa sústreďujeme aj

na pozorovanie postupných zmien v prírode, ktoré sú spôsobené nielen zmenou ročných období, ale aj krátkodobou zmenou počasia. Aktivity realizujeme tak, aby vychádzali z objektívneho pozorovania toho, čo sa v určitom období v prírode deje.

Na čo je treba myslieť

Vzhľadom na vek dieťaťa nie je možné očakávať, že si svoje predstavy rozvinie tak, že by dokázalo rozumieť prírodovedným pojmom alebo definovať určité prírodné javy. Naopak, cieľom je, aby dieťa začalo uvažovať nad tým, čo už o prírode vie a aby sa naučilo klásť si otázky, ktoré ho budú viesť k novému poznaniu, a to buď priamym pozorovaním prírody (alebo jej súčastí) alebo sprostredkované pomocou rôznych dôveryhodných zdrojov informácií (obrázkové encyklopédie, internetové zdroje pre deti a pod.).

Cieľom je naučiť dieťa diskutovať o vybraných, bežne pozorovaných prírodných predmetoch, javoch a situáciách, viesť ho k cielenému a dôslednému skúmaniu, prostredníctvom ktorého si svoje poznanie obohatí, teda objaví (pozoruje) to, čo by si inak nevšimlo. Výsledkom je, že dieťa vie diskutovať o svojich predstavách, je zvedavé, vie sústrediť svoju pozornosť na skúmanie detailov prírodných reálií a vie vysvetliť, čo skúmalo, ako to skúmalo a čo nové zistilo. Vhodné sú aktivity, v ktorých je na začiatku položená otázka, nad ktorou dieťa spolu s dospelým uvažuje, má snahu predpokladať, čo sa stane pri určitom zásahu do situácie a následne je objaviteľom pre neho nového poznatku.

Osoba, ktorá dieťa v jeho poznávacom procese sprevádza, je pre dieťa najmä príkladom zvedavej, bádajúcej osoby, ktorá dáva dôraz na to, aby bolo skúmanie dostatočne precízne, aby bolo možné výsledkom skúmania dôverovať. Zároveň sa dospelý neprejavuje ako nositeľ poznania, ale ako osoba, ktorá má radosť z objavovania.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Rastliny

- ✓ opíše, čím sa rastliny na seba podobajú a v čom je možné pozorovať ich rôznorodosť,
- ✓ rozpozna vybrané poľnohospodárske rastliny, pričom pozná ich potravinový a/alebo technický úžitok,
- ✓ zo semena vypestuje rastlinu, pričom aplikuje poznatky o tom, čo rastlina potrebuje na klíčenie a následne pre svoj rast.

2. Živočích

- ✓ opíše, čím sa živočích na seba podobajú a v čom je možné medzi nimi pozorovať rozdiely,
- ✓ rozpozna vybrané živočíšne druhy a ich mláďatá,
- ✓ uvedie príklad úžitkových živočíchov a špecifikuje samotný (nielen potravinový) úžitok.

3. Človek

- ✓ pomenuje jednotlivé časti svojho tela,
- ✓ jednoducho vysvetlí niektoré základné princípy fungovania svojho tela – dýchanie, krvný obeh, trávenie, vylučovanie a zmyslové vnímanie.

4. Neživá príroda

- ✓ pozná význam vody a vzduchu pre rastliny, živočích a človeka,
- ✓ vysvetlí, kde všade sa voda a vzduch nachádzajú,
- ✓ jednoducho opíše Zem ako planétu, ktorá je súčasťou širšieho vesmíru.

5. Skúmanie prírodných javov

- ✓ vie, že príroda sa počas roka mení, dokáže opísať zmeny postupom ročných období, pričom sa spolieha na svoje skúsenosti,
- ✓ dokáže samostatne skúmať vybrané prírodné javy, pričom vie formulovať zo skúmania jednoduchý záver, ktorý z pozorovania vyplýva.

Metodické odporúčania

Dôležité je uvedomiť si, že cieľom prírodovedného vzdelávania nie je sprostredkovať dieťaťu vysvetlenia prírodných javov, skôr ho viesť k skúmaniu toho, čo je pre dieťa skúmateľné. Cieľom teda nie je to, aby dieťa poznalo veľa faktov, či učilo sa „poučky“. Cieľom je, aby sa cítilo schopné niečo pre seba vyskúmať a aby bolo ochotné prijímať informácie z rôznych dôveryhodných informačných zdrojov.

Dieťa už má vytvorené pomerne stabilné predstavy o tom, ako prebiehajú prírodné javy, ktoré dokáže pozorovať. Tieto predstavy sú vytvorené spontánne, zvyčajne cez skúsenosť. Vedeíme ho k tomu, aby sa naučilo o týchto svojich spontánne vytvorených predstavách rozprávať, diskutovať o nich s inými. Podporujeme ho v prírodovednom poznávaní tým, že vyberáme témy na rozhovor o prírode a jej jednotlivých súčiastiach. Napríklad diskutujeme o tom, ktoré predmety plávajú na vode a ktoré nie. Vedeíme s ním rozhovor, pričom prejavujeme záujem o to, čo všetko už vie, diskutujeme s ním o jeho skúsenostiach. Jeho predstavy nehodnotíme a neopravujeme, len prípadne porovnáваме s predstavami iných detí. Cieľom je motivovať ho k preskúmaniu toho, čo je predmetom rozhovoru, v čom sa predstavy rozchádzali, alebo čo sa ukázalo ako nejasné.

To, čo dieťa o prírode vie, obohacujeme buď jeho vlastnou skúsenosťou (pozorovaním, porovnávaním a triedením, skúmaním a bádáním), alebo prácou s dôveryhodnými zdrojmi informácií (encyklopédiami, dokumentárnymi videami a pod.).

Rozvoj poznania pozorovaním prírody. Dieťa vedeíme pri pozorovaní prírody tak, aby zistilo viac, ako vie. Napríklad v tematickom okruhu rastliny máme snahu, aby rozvíjalo svoju predstavu o rôznorodosti rastlín. Jeho pozornosť sústreďujeme na to, že jednotlivé rastliny sa vzájomne odlišujú tvarom, veľkosťou a farbou kvetov, listov, stoniek, koreňov, či plodov a semien. Ak už dieťa napríklad vie, že kvety rastlín sú rôznych farieb, môžeme sústrediť pozornosť na ich rôzny tvar, pričom zistí, že rovnaký druh rastliny má vždy rovnaký tvar kvetov, či rovnaký počet lupeňov na kvetoch. Alebo vedeíme dieťa k tomu, aby si všimlo, že stonky rastlín môžu byť plné aj duté, môžu byť na obvode okrúhle, oválne, hranaté, môžu byť holé alebo ochlpené, či s ostňami, ale poznáme aj stonky, ktoré sú veľmi veľké a tvrdé – kmene stromov, či konáre krov. Iným príkladom je rozvíjanie predstáv o zmene ročných období. Aktivity opäť realizujeme tak, aby vychádzali z objektívneho pozorovania toho, čo sa v určitom období v prírode deje. Napríklad na jar sústreďujeme pozornosť dieťaťa na pučanie listov stromov, rast

trávy, postupne sa objavujúci spev vtákov. Opätovne upriamujeme pozornosť dieťaťa na to, čo si spontánne nevšima. Napríklad, ak už vie, že na jar kvitnú snežienky, dobré je upozorniť aj na iné, menej viditeľné rastliny kvitnúce na jar, napríklad liesku, vrby, či orech.

Rozvoj poznania porovnávaním a triedením. Prírodovedné poznávanie vieme podporiť aj navádzaním dieťaťa na porovnávanie prírodných objektov podľa určitých znakov, alebo triedenie podľa vopred určených znakov. Berieme do úvahy, že dieťa v tomto veku vie štandardne triediť len podľa jedného, nie viacerých znakov. Napríklad vie vytriediť rôzne druhy ovocia a zeleniny podľa toho, či sa v nich nachádzajú semená alebo nie. Takže znak, podľa ktorého ovocie a zeleninu triedi, je prítomnosť, resp. neprítomnosť semena. Cieľom je, aby cielene sústredilo svoju pozornosť na vyhľadávanie podobností a odlišností a na základe pozorovaných vlastností predmety triedilo a svoje triedenie vedelo opísať, či zdôvodniť. Dieťa môžeme vyzvať, aby sa samé pokúsilo súbor prírodných objektov (napríklad obrázky rôznych živočíchov a pod.) vytriediť podľa toho, čo podobné a odlišné na objektoch pozorovalo. Ak dieťa pracuje v skupine s inými deťmi, môže si všimnúť iné znaky ako jeho kamaráti či kamarátky. Rôzne triedenia sú vhodným východiskom k detailnejšiemu spoznávaniu rôznorodosti prírody. Väčší efekt majú aktivity, v ktorých vopred stanovujeme kritérium triedenia. Volíme také kritériá triedenia, ktoré vedú dieťa k jednoznačnému triedeniu, takže vie vysvetliť, na základe čoho (akého pozorovaného znaku) objekty vytriedilo. Napríklad úlohou je triediť predmety podľa toho, či sú priťahované magnetom alebo nie. Kritériom triedenia kvetov rôznych rastlín môže byť napríklad počet lupeňov, listy môže triediť na jednoduché a zložené a podobne. To znamená, že dieťa triedi na základe toho, čo pozoruje.

Rozvoj poznania skúmaním a bádáním. Väčšina prírodovedného obsahu umožňuje rozvoj poznania dieťaťa prostredníctvom skúmania. Vzhľadom na to, že skúmanie a bádanie sú pre prírodné vedy typické, je vhodné podporovať bádateľskú snahu dieťaťa. Napríklad tým, že sa venujeme skúmaniu vybraných prírodných javov tak, aby si uvedomilo, čo spôsobuje iné správanie sa predmetu, javu alebo situácie. Napríklad, ako je možné spôsobiť, že tieň predmetu bude dlhší, kedy sa rozpustí kocka cukru vo vode rýchlejšie alebo kedy bude predmet na vode plávať a kedy nie. Dieťaťu v skúmaní pomáhamo tak, aby samotný pokus viedol k získaniu nového poznania. Napríklad pri snahe zistiť, čo potrebuje semeno na vyklíčenie, vedieme skúmanie tak, aby sa dieťa sústreďovalo len na overovanie jednej podmienky. Napríklad, ak vedieme dieťa k zisťovaniu toho, či semená potrebujú na vyklíčenie svetlo, pomáhamo dieťaťu

zostaviť pozorovanie tak, aby pozorovalo dva súbory semien, jeden umiestnený v tme a druhý na svetle, pričom obom vzorkám semien zabezpečíme ostatné životne dôležité podmienky (prístup vzduchu, tepla a vody).

Rozvoj poznania prácou s dôveryhodnými zdrojmi informácií. Ak povaha prírodného javu neumožňuje jeho priame pozorovanie alebo skúmanie, vhodné je použiť pri rozvoji poznania dieťaťa dôveryhodné zdroje informácií, napríklad encyklopédie, dokumentárne filmy, či dôveryhodné internetové stránky. Najlepšie je, ak pozorovanie a skúmanie kombinujeme s použitím rôznych zdrojov informácií. Napríklad, pri spoznávaní blízkeho vesmíru sa môžeme najskôr sústrediť na pozorovanie mesačných fáz, aby sa u detí vytvárala predstava o tom, ako a kedy je možné pozorovať na oblohe Mesiac a ako sa časom jeho tvar osvetlenej časti na oblohe mení. Následne môžeme informácie doplniť vhodným obrazovým materiálom z encyklopédie, či diskutovať s deťmi o planétach Slnečnej sústavy a to na základe veku primeraného dokumentárneho videa zameraného napríklad na ľudskú snahu cestovať na Mars.

ČLOVEK A SPOLOČNOST

O čo ide

V rámci vzdelávacej oblasti *Človek a spoločnosť* sa dieťa zoznamuje so svojím sociálnym prostredím a sociálnymi reáliami, ktoré ho obklopujú. V rámci tejto širokej oblasti sa vytvárajú základy poznania a zručností, ktoré si dieťa neskôr rozvíja vo viacerých školských predmetoch reprezentujúcich rovnakú vzdelávaciu oblasť, vrátane problematiky etiky a etikety. Preto sa v tejto oblasti nerozvíja iba intelekt dieťaťa, ale aj jeho osobnostné charakteristiky, vrátane zvládania emócií a osvojovania si schopností spolužitia s druhými ľuďmi.

Oblasť je rozdelená na desať tematických okruhov:

1 Orientácia v čase

2 Orientácia v okolí

3 Dopravná výchova

4 Geografia okolia

5 História okolia

6 Národné povedomie

7 Ľudia v blízkom a širšom okolí

8 Základy etikety

9 Ľudské vlastnosti a emócie

10 Prosociálne správanie

- ✓ **Orientácia v čase** je tematický okruh, v rámci ktorého sa dieťa učí, ako sa označuje a meria čas. Nejde však o fyzikálny čas, teda o poznávanie času na hodinách či chápanie jednotiek, ako je hodina, minúta, sekunda. Ide o chronologický, sekvenčný čas. Dieťa sa učí orientovať v rámci dňa (ráno, večer), týždňa (začiatok týždňa, koniec týždňa, víkend...), roka (ročné obdobia). Táto základná chronológia mu umožňuje neskoršie pochopenie takých časových jednotiek, ktoré nie sú viazané na priamu skúsenosť dieťaťa (storočie, radenie udalostí z minulosti a pod.).

- ✓ **Orientácia v okolí** vytvára priestor pre oboznamovanie sa a osvojovanie si základných pojmov, ktorými označujeme a mapujeme priestor. Trénujeme využívanie slov na určenie polohy predmetu v priestore, ale aj polohy svojho tela vzhľadom na iné objekty: hore/dolu, vpravo/vľavo, nad/pod a pod. Zároveň sa tu otvárajú široké možnosti práce s detskou kresbou, pretože deti sa pokúšajú priestor aj zakresľovať. Vytvárajú svojské plány a mapy líšiace sa od verzí vytvorených dospelými alebo profesionálmi.
- ✓ **Dopravná výchova** flexibilne reaguje na zmenu života detí a nové možnosti ich pohybu. Dieťa už nie len chodec, ale môže používať korčule či bicykel. Stáva sa oveľa intenzívnejšie súčasťou cestnej premávky, ktorej pravidlám sa učí.
- ✓ **Geografia okolia** tiež patrí pod oblasť priestorovej orientácie, pričom cez tento „malý zemepis“ dieťa spoznáva členitosť a rôznorodosť krajiny, ktorá ho obklopuje. Dieťa sa neučí hlavné mestá štátov alebo názvy susediacich krajín. Prírodzene spoznáva len svoje najbližšie okolie.
- ✓ **História okolia** je akýsi „malý dejepis“, ktorý dieťaťu otvára svet minulý. Oboznamuje sa s vecami minulými, ktorých sa dotýkali naši predkovia. Príbehy alebo informácie sa viažu na osobnosti, artefakty, tradície, ktoré nás sprevádzajú dodnes. Poznatky dieťa získava cez osobné či literárne/filmovo spracované príbehy prispôbenedé veku dieťaťa, ale tiež počas exkurzií na dostupné historické miesta. Nesnažíme sa však o učenie sa rokov, storočí, či povestí naspamäť alebo v ich plnom znení.
- ✓ **Národné povedomie** je tematický okruh, v rámci ktorého si dieťa uvedomuje istý rozmer vedomia občana, ktorý vytvára ľudské spoločenstvo. Oboznamuje sa so základnými symbolmi krajiny a pestuje si aj emocionálny postoj k spoločenstvu, v ktorom žije.
- ✓ **Ľudia v blízkom a širšom okolí** je tematický okruh, v rámci ktorého si dieťa rozvíja vzťahy k iným ľuďom, učí sa porozumieť vzťahovým väzbám v rodine, rozvíja si schopnosť komunikácie, učí sa vnímať a prijímať inakosť.
- ✓ **Základy etikety.** V rámci tohto tematického okruhu sa deti oboznamujú s pravidlami, ktoré sa využívajú v špecifických situáciách vzájomného styku. Vytvára priestor pre hlbšie uvedomenie si významu dohodnutých pravidiel pre život spoločenstva, ako aj uvedomenie si dôsledkov ich porušovania.
- ✓ **Ľudské vlastnosti a emócie.** Tento tematický okruh vytvára príležitosť pre prežitie rôznych situácií, v ktorých sa dieťa učí nielen pomenovať ľudské vlastnosti, opísať a zdôvodniť spoločensky žiaduce správanie, ale ktoré sú zároveň terénom pre reguláciu vlastného správania sa dieťaťa.

- ✓ **Prosociálne správanie** sa týka najmä ochoty pomáhať a starať sa o veci, ktoré prekračujú osobný, či súkromný záujem dieťaťa. Tento typ správania vyžaduje angažovanosť v prospech druhého bez nutnosti očakávať protihodnotu. Cieľom tohto tematického okruhu je podporovať tento typ správania v rodine či detskom kolektíve.

Na čo je treba myslieť

Poznanie a zručnosti v oblasti *Človek a spoločnosť* má dieťa nadobúdať v prirodzených životných situáciách. Prirodzenosť situácii je daná dvoma skutočnosťami: Prvou je život v komunite, ktorú vytvára buď rodinné spoločenstvo s jeho blízkym okolím (ihrisko, herňa), alebo, v prípade inštitúcie, trieda. Je dôležité, aby dospelý vytváral predškôlkovi čo najviac príležitostí zažiť prvý verejný priestor, kde sa dostávajú jeho práva/nároky do rovnováhy s právami/nárokmi iných. V tomto priestore sa rozvíjajú sociálne zručnosti: dieťa zažíva rôznorodosť iných detí, ale aj iných požiadaviek od iných autorít, obrusuje si svoje osobnostné črty. Tieto sociálne situácie sú priestorom pre osvojovanie si *prosociálneho správania*. Druhou skutočnosťou je prirodzený denný režim, ktorý je dodržiavaný tak v inštitúcii, ako aj v rodine. Opakujúci sa pevný denný režim je prirodzenou a pevnou súčasťou života inštitúcie. V živote rodiny nemusí byť natoľko pevný a dôsledne dodržiavaný, preto sa odporúča zaviesť a dodržiavať pevnejší systém štruktúry času aj v domácom prostredí. Dieťa si vďaka nemu nielen privyká na isté povinnosti a posilňuje si vôľové vlastnosti, ale pomáha mu aj orientovať sa v plynutí dní, týždňov a mesiacov.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Orientácia v čase

- ✓ na základe zmien vo vonkajšom prostredí odhadne, kedy sa musí vstávať a kedy ísť spať,
- ✓ znázorní sled udalostí dňa zobrazením činností a obrázkovou časovou priamkou ich postupnosti,
- ✓ zvládne spolu s dospelým zopakovať výrazné činnosti, ktoré sa udiali včera, dnes,
- ✓ vymenuje dni v týždni, avšak na úrovni recitovania dlho trénovanej riekanky,
- ✓ na základe znakov ročných období vníma cyklickosť roka,
- ✓ odpovie na otázku koľko má rokov, koľko rokov bude mať na ďalšie narodeniny,
- ✓ používa slová ako pondelok, lebo má krúžok alebo obľúbený program v TV; december, lebo sú Vianoce; pol štvrtej, lebo príde otec z práce a pod.

2. Orientácia v okolí

- ✓ opíše a jednoducho zakreslí priestor, v ktorom sa nachádza, ktorý navštevuje (detská izba, trieda, ihrisko a pod.),
- ✓ zapamätá si trasu, keď ňou často prechádza a trať tak na známe miesto,
- ✓ opíše cestu na vybrané miesto s použitím správnych predložiek, resp. pomenovaním orientačných bodov, ktoré ho zaujmú: ulice (názvy), rôzne budovy, prevádzky (obchody, inštitúcie), sochy, parky, atď.,
- ✓ jednoducho vysvetlí, na čo a v akých situáciách sa používa mapa alebo kompas,
- ✓ na základe zrakovej pamäte zakreslí objekty a trasu a vytvorí jednoduchú detskú mapu (dieťa nerozumie perspektíve, preto sa neočakáva zobrazenie náhľadu zhora).

3. Dopravná výchova

- ✓ na základe dramatizácie označí spôsob nevhodného správania sa v dopravnom prostredí, zdôvodní riziká takéhoto správania,
- ✓ na základe osobnej skúsenosti opíše vybrané dopravné prostriedky verejnej dopravy (autobus, trolejbus, električka, vlak...) a pomenuje základné rozdiely medzi nimi,
- ✓ vysvetlí, v čom spočíva práca vodiča vybraného dopravného prostriedku a zdôvodní jej význam.

4. Geografia okolia

- ✓ opíše krajinu použitím slov ako pole, háj, vrch a pod. v závislosti od toho, čo ho obklopuje,
- ✓ určí, čo je potok/rybník/jazero a kde sa v obci nachádza,
- ✓ určí názvy vrchov/pohorí, ktoré vidí voľným okom; na ktoré vystúpi počas túry,
- ✓ identifikuje v priestore turistickú značku, vysvetlí, na čo nám slúži.

5. História okolia

- ✓ pozná kaplnku, zručaninu, kaštieľ, pamätnú izbu, sochu, starú lipu alebo inú dominantu, či historickú pamiatku svojej obce,
- ✓ prerozpráva príbeh/povešť prispôsobenú jeho veku,
- ✓ na základe vlastného pozorovania opíše rozdiely medzi súčasným odevom a odevom

našich predkov, náradím, nástrojmi, nábytkom a pod.,

- ✓ na základe vlastnej skúsenosti s oslavou opíše a vysvetlí vybrané kultúrne zvyky a tradície.

6. Národné povedomie

- ✓ rozlíši slovenský znak spomedzi iných, pomenuje ho, vymenuje jeho farby; nakreslí ho, prípadne porovná so znakom inej krajiny,
- ✓ uvedie príklad, kde môžeme slovenský znak vidieť,
- ✓ vysvetlí, prečo ho napríklad športovci nosia na drese. Dokáže odpovedať na otázku, podľa čoho vieme, že modrí sú „naši“.

7. Ľudia v blízkom a širšom okolí

- ✓ na základe kresby, či fotografie vymenuje jemu blízke a obľúbené osoby (aj zvieratá), opíše ich výzor, uvedie ich záujmy, obľúbené jedlá, činnosti alebo zamestnanie; zdôvodní svoj výber,
- ✓ na základe osobnej skúsenosti identifikuje príbuzenské vzťahy vo svojej rodine,
- ✓ používa rôzne spôsoby predstavenia sa, v reálnych životných situáciách pozoruje a hodnotí gestá, mimiku, či očný kontakt,
- ✓ prijíma odlišnosti ako bežný prejav života a uvedomuje si svoju jedinečnosť (jazyk, obliekanie, spôsob trávenia voľného času v rodine a pod.).

8. Základy etikety

- ✓ na základe vzoru dospelého používa zdvorilostné frázy (nech sa páči, prosím, ďakujem, s dovolením, smiem poprosiť), ktoré sa uplatňujú v reálnych situáciách,
- ✓ vymenuje, zdôvodní a nasleduje pravidlá, ktoré sa uplatňujú v kolektíve/v rodine, vrátane pravidiel stolovania alebo obliekania,
- ✓ dokáže prispieť svojím návrhom do diskusie, v ktorej sa kolektívne dohadujú pravidlá spoluzitia a spôsoby trestania ich porušovania.

9. Ľudské vlastnosti a emócie

- ✓ na základe pozorovania prejavov správania ľudí pomenuje rôzne ľudské vlastnosti,
- ✓ dokáže uviesť iný príklad, ako sa daná vlastnosť v správaní prejavuje,

- ✓ opíše a pomenuje emócie, ktoré prežíva alebo ktoré prežívajú iní ľudia a uvedie, čo danú emóciu vyvolalo.

10. Prosociálne správanie

- ✓ poskytne pomoc inému, napríklad v skupinovej práci, pri hre a pod.,
- ✓ nenútene a dobrovoľne obdarováva druhých, napr. na meniny alebo na Vianoce,
- ✓ dokáže sa spravodlivo podeliť o spoločné hračky, náradie, náčinie a pod. na základe vopred dohodnutých pravidiel,
- ✓ zdôvodní, prečo nemusí vec, ktorá je jeho požičať, a zároveň jednoducho opíše dôsledky tohto rozhodnutia; dokáže uviesť príklady vecí, o ktoré by sme sa deliť nemali (použitá žuvačka, zubná kefka a pod.),
- ✓ plní si dohodnuté povinnosti; zvládne si odkladať veci/hračky na pôvodné miesto, udržiavať poriadok v skrini, či počas konzumácie jedla, rozdať/pozbierať pomôcky pre iných ako súčasť zverenej úlohy a pod.

Metodické odporúčania

Pri **priestorovom učení** (orientácia v okolí, geografia okolia) je prvoradým prostriedkom vychádzka, ktorá môže byť motivovaná navodením cestovateľskej nálady s podporou rôznych rekvizít: malé batohy, ceruzky a bloky, ďalekohľady, kompas, mapy, či fotoaparáty. Dieťa má spoznávať okolie, ktoré bezprostredne navštívi alebo ho dovidí. Nie je žiaduce, aby bol bezprostredný kontakt s okolím nahradený premietaním obrázkov na prezentáciách v interiéri. Dieťa nerozumie celku, ako región, okres, kraj, či štát. Vie, že je Spišiak a jedáva spišské jedlá. Keď hrá futbal jeden tím, je to v jeho vnímaní napríklad Trnava, proti ktorému stojí napríklad Taliansko.

Uprednostňujeme terénne poznávanie. Dieťa poznáva to, čo ho obklopuje. Dieťa spod Tatier vie pomenovať tri hlavné vrchy a ukázať na ne prstom, dieťa z Pustých Ulian navštívi a pomenuje Stoličný a Zichiho potok. Miesto vychádzky vyberáme tak, aby bolo časovo dostupné, či už pri použití pešej prepravy alebo prepravy miestnou hromadnou dopravou. V každej obci sa určite nájde vhodné miesto na návštevu a spoznávanie. Po návrate z vychádzky je možné porovnávať videné s obrázkami v encyklopédiách, lokálnych publikáciách alebo vyjadriť kresbou/maľbou, čo deti videli, či zažili.

Okrem pozorovania objektov, ktoré sa nachádzajú v okolí, môže dieťa tieto objekty, resp. trasy vizuálne zachytiť. Pri zakresľovaní videného priestoru je potrebné začať zobrazením priestoru triedy/izby (3D objekty sa postupne nahradia obrázkami objektov a neskôr symbolom). Následne môže zakresľovať plochu dvora/ihriska a potom prejdenú trasu. Môže sa oprieť o fotografie, ktoré počas vychádzky urobilo. Aby dospelý lepšie pochopil „prvú detskú mapu“, môže dieťa vyzvať, aby ju spontánne nakreslilo a následne vysvetlilo, čo jeho mapa zobrazuje, čo na nej chcelo zachytiť.

Používať slová, ktoré súvisia s **orientáciou v čase** pomáhame dieťaťu cez obrázkové zobrazenia činností plynúce počas dňa, ale aj týždňa, napríklad spolu so zápisom počasia. V tomto prípade sa veľmi nápomocnou stáva opakujúca sa rutina, ktorá jasne štruktúruje deň. Dieťa vie, aká činnosť po akej nasleduje; piatok môže byť špecifikovaný istou činnosťou („pyžamkový deň“), ktorá nás posúva do víkendu. Typické znaky ročných období sú neustále vizuálne zobrazené na stene, najčastejšia forma býva použitím stromu, ktorý sa rozdelí na štyri časti. Keďže dieťa vie, že je po strate prvého zubu staršie, resp. po konci materskej školy bude školákom, je možné a aj žiaduce obe situácie rituálne zvýznamniť: na nástenke sa môžu postupne objavovať mená/značky/fotografie detí, ktoré stratili zub („mám už 6“, „som už takmer školák“), resp. sa môže usporiadať záverečná slávnosť spolu s adekvátnymi insígniami (známe sú tablá, diplomy, dokonca „malá maturita“).

Okrem toho, že sa dieťa učí orientovať v čase, má sa u neho rozvíjať aj **historické vedomie**. Oboznamuje sa s dedičstvom tých, ktorí sú starší ako my: cez artefakty, objekty, zvyky a tradície, či osobné príbehy. Môžeme mu sprostredkovať kontakt s niekým, kto zachováva tradičné remeslo, môže počúvať príbeh staršieho človeka viažuci sa na zaujímavú udalosť (s podporou fotografie). Ak zvolíme exkurziu na dostupné historické miesto, je potrebné zúžiť rozsah informácií na niekoľko kľúčových, ktoré sú deťom tohto veku zrozumiteľné. Úloha zodpovedného dospelého sa nepresúva na plecia tretej osoby (zamestnanca múzea, atď.). Kultúrne dedičstvo sa odovzdáva aj zdieľaním piesní či riekaniak, ktoré sú predškólakom blízke.

Ak nie je možné v **dopravnej výchove** navštíviť dopravné ihrisko, resp. v exteriéri nasmulovať cestnú premávku, interiér ponúka možnosť didaktických hier, v ktorých sa s dieťaťom hráme na pasažierov, vodičov dopravných prostriedkov, revízorov. Pravidlá cestnej premávky nie je možné vysvetľovať bez možnosti odskúšať si ich v modelových situáciách. Rozdielnosť dopravných prostriedkov je možné navodzovať humornými situáciami typu: dôjsť do školy helikoptérou; do potravín loďou, na ryby na korčuliach, na výlet do ZOO ponorkou.

Tematický okruh **národné povedomie** často zvädza poučać dieťa o štáte, republike, občanoch a podobne. Tieto pojmy sú však pre dieťa ešte ťažko uchopiteľné. Nepoužíva ich tak ako dospelý. Nerozumie pojmu Slováč, no vie, že naša krajina je Slovensko a hovorí po slovensky. Dieťa v tomto veku má ešte problém so symbolikou. Preto napr. k znaku ako symbolu našej krajiny prichádzame postupne. Najskôr využívame existujúce symboly, obrázky z blízkeho prostredia (skrinky, dvere, krabice s hračkami). Až následne si všímame spoločný symbol na športových dresoch, inštitúciách (obecné/mestské úrady, polícia, budova MŠ), na evidenčnom čísle áut a pod. Ak je v triede jedno alebo viacero detí s odlišnou národnosťou a/alebo štátnym občianstvom, než je slovenské, trieda si môže ukázať aj symboly danej národnosti či štátu a poukázať na spolužitie ľudí rôznych národností a s rôznymi jazykmi v jednom štáte.

Pre celú časť **prosociálneho správania** a jej štyri tematické okruhy je veľmi vhodným prostriedkom práca s príbehom (text, video, či audionahrávka). Ten zamedzí umelému vytváraniu situácií, prostredníctvom ktorých chceme dieťaťu sprostredkovať isté správanie a vlastnosti. V príbehoch nachádzame naopak prirodzené situácie. Dôležitý je však vhodný výber, čo si vyžaduje istú znalosť detskej literatúry a kinematografie. Vybrané dielo by malo nielen ponúkať zaujímavý obsah, ale malo by byť aj vekovo primerané a spĺňať estetické kritériá. Ukážkou vhodného výberu sú epizódy z rozprávky s názvom Macko Uško. Epizódy sú krátke, dej sa odvíja pomaly a pokojne, postavy sú živé bábky,

reprezentujúce reálne zvieratá, v každom príbehu sa tematizuje problém, z ktorého vyplýva ponaučenie, pričom nie je prezentovaný umelo alebo nasilu. Po estetickej stránke cibrí vkus dieťaťa (postavy majú adekvátne kostýmy rôznych strihov a látok, doplnky ladiace s kostýmom, farebne vyvážené, neagresívne) a zvieracie postavy sú garanciou nediskriminačného prístupu.

Príklady využitia epizód rozprávky Macko Uško: Epizóda s názvom Okuliare vytvára priestor pre témy: jedinečnosti človeka, rešpektovanie inakosti, poskytnutie pomoci druhému. V epizóde Neskôr sa stretávame s témou neochoty pomôcť, lenivosti. Príbeh ilustrujúci lakomstvo je možné nájsť v epizóde Lakomec, resp. v príbehu z knihy R. Morica: Pipitov čarovný vláčik.

ČLOVEK A SVET PRÁCE

O čo ide

Vzdelávacia oblasť *Človek a svet práce* je zameraná na rozvoj praktických zručností, ktoré súvisia nielen s prácou v zmysle profesie, či povolania, ale s akoukoľvek fyzickou aktivitou, ktorá je zameraná na vykonávanie bežných činností v domácnosti, na dvore, v záhrade. Nejde však len o rozvoj samotných zručností. Dôraz sa kladie aj na rozvoj myslenia, vďaka ktorému sa stáva práca s materiálmi a nástrojmi efektívnejšia, pričom upriamujeme pozornosť aj na ekologickú, či ekonomickú stránku práce. Napríklad, aby neplytvali materiálom, používali zariadenia tak, aby sa zachovala ich funkčnosť. Osobitým zámerom je počiatočný rozvoj technického myslenia, ktoré umožňuje dieťaťu tvorivo konštruovať, či riešiť jednoduché technické problémy.

Oblasť je rozdelená na tri tematické okruhy:

1 Materiály, ich vlastnosti
a spracovanie

2 Konštruovanie

3 Remeslá a profesie

- ✓ **Materiály, ich vlastnosti a spracovanie.** Prvý okruh je zameraný na rozvoj manuálnych zručností pri práci s rôznym náradím, nástrojmi, ale aj bežnými zariadeniami v domácnosti či záhrade s cieľom upravovať, či spracúvať rôzne materiály. Cieľom je, aby deti spoznali rôzne materiály, a to cez skúmanie ich vlastností tak, aby vedeli vybrať náradie a nástroje, ktorými sa dajú upravovať. Keďže pri práci s materiálmi (príprave výrobkov) vzniká odpad, vytvára sa priestor aj pre tému ochrany životného prostredia. Dieťa sa učí, ako minimalizovať tvorbu odpadu a ak vznikne, ako ho triediť, či ďalej využívať.
- ✓ **Konštruovanie.** V rámci druhého tematického okruhu sa rozvíjajú spôsobilosti dieťaťa konštruovať výrobky, ktoré majú určitý účel alebo vopred dané vlastnosti. Zo začiatku je cieľom viesť dieťa k realizácii postupov, ktoré sú vopred dané, prípadne k tomu, aby sa pokúsilo napodobniť určitý výrobný postup. Následne ho vedieme k vlastnej tvorivej

konštrukčnej činnosti tak, aby dokázalo, hoc aj pokusom a omylom, vytvoriť výrobok, ktorý plní jednoduchý účel.

- ✓ **Remeslá a profesie.** Tretí tematický okruh je zameraný na rozvoj predstavy o práci, profesiách, špecifickej príprave na výkon profesií. Dieťa má získať veku primeranú predstavu o význame práce pre život človeka a tiež pre spoločnosť. Túto predstavu rozvíjame cez poznávanie profesií, s ktorými sa dieťa bežne stretáva. Pozornosť sústreďujeme na niektoré významné profesie obecnej infraštruktúry (poštár, policajt, lekár, učiteľka, starosta/primátor, smetiar a pod.). Predstavu obohacujeme o špecifické povolania, ktoré je možné dieťaťu sprostredkovať cez osobné stretnutia s osobami, ktoré ich vykonávajú. Tak si dieťa rozširuje predstavy o rôznych typoch práce, ktorú môže človek vykonávať.

Na čo je treba myslieť

V tejto vzdelávacej oblasti je pozornosť zameraná najmä na rozvoj manuálnych zručností. Preto je dôležité zabezpečiť dostatok materiálu a času na precvičenie si rozvíjanej zručnosti, opakovane sa k nej v rôznych činnostiach vracáť, až kým sa postupne neautomatizuje. Ide o rozmanité zručnosti: zaväzovanie šnúrok, viazanie uzlov, strihanie nožnicami, používanie hrablí, lopaty, zámku, ale napríklad aj bezpečné a šetrné používanie tabletu, počítača, či iných elektronických zariadení. Vyberáme pritom tie, ktoré dieťa neovláda a/alebo tie, ktoré nemá dostatočne osvojené.

Pri rozvoji spôsobilosti tvoriť nie je vhodné, ak je dieťa vedené len k tvorbe výrobkov podľa vopred určených postupov alebo podľa poskytnutej predlohy. Postupne je potrebné prechádzať k tomu, aby mohlo dieťa uplatňovať vlastnú tvorivosť, aby nad tým, ako predmet skonštruuje, uvažovalo samé, využívajúc aj metódu pokusu a omylu. O návrhoch je potrebné s dieťaťom diskutovať, aby uprednostnilo premyslené postupy tvorby výrobkov pred jednoduchším intuitívnym konštruovaním.

Vzhľadom na to, že dieťa sa učí najmä prostredníctvom skúseností, je vhodné, ak aj predstavu o povolaniach získava v priamom kontakte. Napríklad návštevou reálneho pracovného prostredia vybraného povolania (pošta, policajná stanica a pod.). Skúsenosť môže získať aj sprostredkovane cez osobu, ktorá povolanie vykonáva (suseda, rodinný príslušník a pod.). Podobne pristupujeme aj k spoznávaniu remesiel. Tie poskytujú veľa možností na praktickú realizáciu činností typických pre dané remeslá. Okrem zručností sa tak rozvíja aj predstava o tradičnej príprave vybraných úžitkových predmetov, či potravín, v porovnaní s predstavou o sériovej priemyselnej výrobe, ktorá v súčasnosti dominuje. Dieťa v aktivitách vedieme tak, aby sa u neho vytvárala úcta k akejkoľvek práci a obdiv k šikovnosti remeselníkov a precíznosti ručnej práce.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Materiály, ich vlastnosti a spracovanie

- ✓ vymenuje a opíše rôzne vlastnosti materiálu (drevo a papier, sklo, kameň, piesok, hlina, plast, kov, textílie a pod.) a podľa toho ich spracúva, či používa v modelovacích, či konštrukčných činnostiach (napríklad, ak dieťa vytvára náhradu poštovej obálky, zvažuje, ktorý materiál sa dá skladať, lepiť a či sa naň dá písať),
- ✓ opíše vybrané jednoduché technologické postupy prípravy niektorých bežne používaných výrobkov (napríklad: ako sa vyrába múka z obilia, ako sa vyrába jogurt, ako sa recykluje papier, ako sa vyrába keramika),
- ✓ pracuje s materiálom tak, aby vznikol čo najmenší odpad, s nástrojmi a náradím pracuje šetrne,
- ✓ dokáže vytriediť odpad do separačných nádob odlíšených zaužívanými farbami.

2. Konštruovanie

- ✓ dokáže podľa jednoduchého kresleného návrhu (schémy, náčrtu, predlohy) alebo priamo podľa kresleného postupu zhotoviť predmet,
- ✓ navrhne a vytvorí predmet podľa stanoveného účelu, vie opísať postup tvorby a aj to, ako predmet funguje (napríklad náhrada štipca, náhrada spinky na spisy, náhrada poštovej obálky, merač smeru, či rýchlosti vetra, mini katapult a pod.),
- ✓ používa správne vybrané predmety dennej potreby, elementárne náradie a nástroje dielne, či záhrady (napríklad nožnice, tupá ihla či nôž, zámok, lievnik, kliešte, maticový kľúč, skrutkovač, pinzeta, hrable, lopata a pod.).

3. Remeslá a profesie

- ✓ pozná niektoré lokálne tradičné remeslá (napríklad hrnčiarstvo, košíkárstvo, tehliarstvo a pod.),
- ✓ dokáže opísať základnú pracovnú náplň vybraných profesií.

Metodické odporúčania

Pozorovanie a skúmanie. V tematickom okruhu *Materiály, ich vlastnosti a spracovanie* je potrebné vytvoriť čo najväčší priestor pre pozorovanie rôznych materiálov (drevo a papier, sklo, kameň, piesok, hlina, plast, kov, textílie a pod.) a k uvažovaniu nad tým, ako by bolo možné určité materiály použiť pri výrobe jednoduchých výrobkov. Dieťa vedieme k porovnávaniu ich vlastností, ktoré je možné obohatiť aj o jednoduché skúmanie. Napríklad, ktorý materiál je nepremokavý, alebo ktorým materiálom je možné zabrániť úniku tepla (napr. udržať čaj v šálke teplý), ktorý je dostatočne pevný na tvorbu stavieb a pod. Postupne môžeme zamerať pozornosť aj na skúmanie situácií, v ktorých určité zariadenie, či pracovný postup funguje a naopak nefunguje. Napríklad je možné skúmať, kedy suchý zips prestane fungovať, kedy sa škrvny vyperú lepšie, kedy lepidlo materiály zlepí a kedy nie, na ktorom mieste nožnice strihajú najlepšie a podobne. Zaujímavými aktivitami sú aj tie, ktorých zámerom je preskúmanie jednoduchých strojov (páka, kladka, koleso a os, naklonená rovina, ozubené súkolesie). Páku môže dieťa skúmať napríklad v rovníramenných váhach, na hojdačke, alebo pri nadvihovaní ťažkých predmetov. Skúmať môže aj pohyb predmetov po naklonenej rovine smerom hore a dolu, s nákladom i bez, ku skúmaniu pohybu ťažkých predmetov s pomocou kolesa a bez, či k spoznávaniu funkcie ozubených kolies v ručnom šľahači, alebo na bicykli.

Vlastná praktická skúsenosť. Objavovanie vlastností materiálov a získavanie poznatkov o ich spracovaní je potrebné podporiť aktivitou dieťaťa. Realizovateľné a bezpečné postupy si môže vyskúšať samo. Napríklad, z pšeničného zrna môže spolu s dospelým pripraviť v mažiari múku a následne z múky vytvoriť cesto, uvariť cestoviny, či upiecť chlieb. Pri činnosti sa dieťa oboznamuje aj s profesiami, získava priestor pre úvahy o zmysle ľudskej práce. Úžitok dopestovania ovocia a zeleniny si zas môže hlbšie uvedomiť pri odšťavovaní ovocia a výrobe džúsu, príprave čaju z bylín či spoločnom zaváraní. Predstavy o tvorbe odpadu a jeho znižovaní sa najlepšie osvoja samotným triedením. Praktická skúsenosť je nevyhnutná aj pri rozvíjaní zručnosti práce s rôznymi bežnými nástrojmi a náradím: hrabanie hrablami; prenášanie sypkého materiálu lopatou; skrutkovanie; odťahovanie a priťahovanie matíc kľúčom; strihanie nožnicami; krájanie tupým nožom; otváranie a zatváranie visacieho zámku; viazanie uzla a mašličky; navliekanie ihly a zošívanie tupou ihlou; pranie mydlom; nalievanie tekutín z fľaše a do fľaše a pod. Osobitný dôraz dávame na činnosti, pri ktorých dieťa využíva jemnú motoriku rúk, napríklad navliekanie korálok, prevliekanie šnúrok, triedenie drobných predmetov, skladanie papiera a pod.. Bez praktickej skúsenosti nemožno rozvíjať ani užívateľské zručnosti týkajúce sa elektronických zariadení. Schopnosť vykonávať základné úkony môže dieťa

získať len v kontakte s reálnymi predmetmi, pri práci s PC myšou, klávesnicou, prípadne touchpadom (alternatívne práca s inými digitálnymi technológiami podľa možností – napr. interaktívna tabuľa, tablet, čítačka kníh).

Sprostredkovaná skúsenosť. I keď je priama skúsenosť a činnosť dieťaťa dôležitá, nie všetko si môže vyskúšať. Preto je vhodné sprostredkovať mu skúsenosť, či prácu iných ľudí. Exkurzie do výrobných podnikov umožnia dieťaťu vidieť a pozorovať, ako veci okolo neho vznikajú. Dôležitým zdrojom poznania sú aj stretnutia s inými ľuďmi, napríklad formou besedy, kde môže dieťa klásť zvedavé otázky. Informácie je možné sprostredkovať aj cez autentické dokumentárne filmy.

Konštrukčné úlohy a výzvy. Tematický okruh konštruovanie naplníme cez rôzne konštrukčné úlohy a výzvy. Najskôr je vhodné zadávať dieťaťu jednoduché kreslené (grafické) postupy, či predlohy. Dieťa nachádza oporu v dospelom, ktorý mu pomáha orientovať sa v nich a postupovať podľa zadanej schémy, náčrtu, predlohy, či priamo postupu. Napríklad: postupu na sadenie semien, presádzanie kvetov, skladanie papiera, skladanie konkrétnej stavby z kociek a pod. Pri činnosti zameriavame pozornosť dieťaťa na rozpoznanie reálneho predmetu a jeho schematického zobrazenia tak, aby v budúcnosti dokázalo pracovať s používateľskými príručkami rôznych predmetov a zariadení.

Pri zadávaní konštrukčných úloh a výziev vždy jasne stanovíme, aký má byť účel výrobku. Napríklad: jednoduché závesné krmidlo pre vtáky, štipec na pripevnenie výkresu na šnúru, či stojan na mobilný telefón. Pri konštruovaní podporujeme tvorivosť dieťaťa a jeho snahu vysporiadať sa so zadaním vlastným spôsobom. Počas návrhov a tvorby ho zapájame do riešenia jednoduchých technických problémov a to tým, že sa pýtame otázky typu „ako?“. Napríklad: *Ako postaviť stenu z kociek, aby bola stabilná? Ako vytvoriť loďku, ktorá bude plávať na vode? Ako zložiť papierové lietadlo, aby letelo čo najdlhšie? Ako vytvoriť padák, ktorý spomalí pád predmetu najlepšie? Ako spojiť papiere do „knížky“?.* Tvorivosť pri konštrukčných úlohách podporujeme tým, že dieťa povzbudzujeme k diskusii o tom, ako a čím nahradiť chýbajúcu súčiastku z dostupných predmetov a materiálov. Rozvoj tvorivého myslenia dieťaťa je možné podporiť aj rôznymi konštrukčnými výzvami, pri ktorých nevytvára priamo úžitkový predmet, ale plní výzvu, ktorá špecifikuje, aké má mať výsledný výrobok charakteristiky. Napríklad, jeho úlohou je zostrojiť most z papiera, ktorý udrží čo najväčšiu záťaž a neprehne sa. Alebo vytvoriť nástroj, ktorým bude možné hodiť penový cukrík do väčšej vzdialenosti (katapult). Postupne je možné pridávať náročnosť zadania a viesť dieťa napríklad k uvažovaniu nad tým, ako by bolo možné použiť nafúknutý balónik ako pohon na hračkárske autíčko. Postupne sa tak z jednoduchých konštrukčných činností stávajú úlohy rozvíjajúce technické myslenie.

UMENIE A KULTÚRA

HUDOBNÁ VÝCHOVA

O čo ide

Cieľom hudobnej výchovy je rozvíjať základné hudobné schopnosti a hudobné prejavy detí predškolského veku, ktoré sa stanú základom pre ich ďalšie prijímanie, chápanie, či predvádzanie hudby vo všetkých jej podobách. Prostredníctvom vhodných hudobných podnetov sa zároveň vytvára ich vzťah k národným kultúrnym hodnotám. Obdobie predškolského veku je v oblasti rozvíjania hudobného nadania veľmi dôležité, vtedy sa jednotlivé hudobné predpoklady prebúdzajú a najviac rozvíjajú. Preto je potrebné vytvoriť na ich rozvoj a skvalitňovanie vhodný priestor.

Oblasť je rozdelená na šesť tematických okruhov:

1 Rytmické činnosti

2 Spevácke činnosti

3 Inštrumentálne činnosti

4 Počúvanie hudby

5 Hudobno-pohybové činnosti

6 Hudobno-dramatické činnosti

- ✓ **Rytmické činnosti** sledujú rozvoj rytmického cítenia dieťaťa, ktoré vychádza z vrodeneho pohybového inštinktu. Ide o schopnosť počuť a zopakovať rytmus v určitom tempe. Deti najprirodzenejšie tento rytmus vedia zopakovať cez rytmizované slovo, rytmizovanú reč, rytmicky prednášané básničky, riekanky, či vyčítanky. Neskôr rytmus zopakujú tlieskaním, plieskaním rúk po stehnách, dupaním nôh alebo hrou na rytmické hračky alebo rytmické nástroje.
- ✓ **Spevácke činnosti** predstavujú najprirodzenejší hudobný prejav detí a sú základom pre rozvoj ich celkovej muzikality. Deti sa rady hrajú s hlasom, spievajú si rôzne melódie, napodobňujú zvuky zvierat, dopravných prostriedkov a spievajú piesne. V speváckych činnostiach sa snažíme o to, aby sa dieťa naučilo spievať intonačne čisto, rytmicky správne,

- aby zreteľne pri speve vyslovovalo text a správne narábalo s dychom (nenadychovalo sa uprostred slov), aby spievalo v primeranej sile a nepoškodzovalo si pri speve hlas.
- ✓ **Inštrumentálne činnosti** predstavujú hru na jednoduchých rytmických hudobných nástrojoch alebo rytmických hračkách. Sú jedným zo spôsobov aktívneho spoznávania a tvorby hudby, rytmické nástroje sú tak pre deti zhmotneným zdrojom zvuku aj hudby.
  - ✓ **Počúvanie hudby** je základom pre plnohodnotné vnímanie hudby. Bez schopnosti počúvať hudbu nie je možné ani spievanie, ani jej pohybové vyjadrenie. Cieľom počúvania je naučiť dieťa počúvať zvukový svet okolo seba, spoznávať hudbu rôzneho charakteru, a tak z neho vychovávať vnímavého a aktívneho poslucháča hudby, ktorý si získa k nej vzťah na celý život.
  - ✓ **Hudobno-pohybové činnosti** sú zamerané na skultúrňovanie telesného pohybu dieťaťa, rozvoj hudobno-pohybových predpokladov. Pohybová reakcia detí predškolského veku je odozvou na výrazný hudobný rytmus. Pre dieťa je hudobno-pohybová reakcia na hudbu tou najprirodzenejšou.
  - ✓ **Hudobno-dramatické činnosti** v sebe spájajú všetky hudobné činnosti so slovnými, výtvarnými a pohybovými prejavmi. Sú dôležité pre rozvoj detskej tvorivosti. Deti spievajú rôzne piesne, rytmizujú riekanky, tancujú či hrajú, ale ináč, v inej situácii, v inom deji alebo v inej role. Tak sa z piesní stávajú príbehy a z príbehov či rozprávok malé hudobné predstavenia.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Rytmické činnosti

- ✓ ovláda rôzne riekanky, vyčítanky, básničky, rytmizuje ich výrazne, plynulo a dodržiava tempo,
- ✓ hrou na tele (tlieskaním, plieskaním, dupaním) zopakuje počutý rytmus, pridá sa hrou na tele k spievanej piesni či počúvanej hudbe.

2. Spevácke činnosti

- ✓ zaspieva prirodzene a v primeranej sile piesne, zapamätá si ich melódiu aj text,
- ✓ dokáže k spevu pridať jednoduché tanečné pohyby a hru na tele.

3. Inštrumentálne činnosti

- ✓ k spievanej piesni, rytmizovanej riekanke alebo počúvanej hudbe vytvára rytmickými hračkami alebo rytmickými nástrojmi sprievod.

4. Počúvanie hudby

- ✓ sústredene počúva zvuky okolo seba, spozná zdroj zvuku, postrehne smer, odkiaľ zvuky prichádzajú,
- ✓ pomenuje tempo (rýchle, pomalé) a dynamiku (silne, slabo, ticho) skladby, vie povedať, kedy nastala zmena,
- ✓ dokáže vyjadriť pocity a predstavy z počúvanej hudby slovom, pohybom alebo výtvarne,
- ✓ dokáže rozpoznať, kto spieva (deti, muži, ženy, sólo, zbor), rozpoznať a pomenovať podľa farby zvuku hudobné nástroje (husle, gitara, klavír, píšťalka-flauta, harmonika, trúbka).

5. Hudobno-pohybové činnosti

- ✓ vyjadrí pohybom náladu a charakter piesne a hudby, o čom sa spieva v piesni alebo hudobno-pohybovej hre so spevom,
- ✓ dokáže zopakovať a zapamätať si jednoduché tanečné prvky (prísunové kroky dopredu, dozadu, do strán – tzv. jednokročka, točenie na mieste, vytáčanie v bokoch).

6. Hudobno-dramatické činnosti

- ✓ zaspieva pieseň v zmenenej hudobno-dramatickej podobe, napr. smutne, veselo, namyslene, spomalene, ako malé dieťa, ako dospelý spevák na scéne a pod.,
- ✓ k čítanej rozprávke vyberie vhodnú hudbu alebo pieseň, príbeh hudobne (spevom, tleskaním, hudobnými hračkami, pohybom, či napodobňovaním zvukov) zahrá, dotvorí či doplní.

Metodické odporúčania

V **rytmických činnostiach** využívame riekanky. Ide o krátke básničky, vyčítanky, vymyslené veršičky, ľudové rečovanky, ktoré nerecituujeme, ale rapujeme, rozprávame ako vyčítanku pri vypočítavaní v hre (napr. Aka fuka fundaluka, Skače žaba po blate a pod.). Dospelý učí dieťa ich rytmicky zopakovať (výrazne rytmizuje – rapuje) alebo rôzne už naučené básničky premení na rapované. Sleduje, či dieťa pri rytmizácii nezrýchľuje tempo, nerobí prestávky medzi jednotlivými slovami, vedie ho k plynulej rytmizácii. Môže si pomáhať dupaním nohy, hrou na rytmické hračky. Môžu spolu viesť aj rytmický rozhovor, kedy na rytmickú otázku *Čo je to?* odpovedá dieťa rytmicky *Je to auto*. Tak pomenujú: farby, predmety, hračky, kvety aj činnosť, ktorú práve vykonávajú.

Na **spievanie** je potrebné vybrať vhodné piesne: ľudové, regionálne ľudové, detské piesne rôznych autorov, aj súčasnú populárnu tvorbu pre deti. Dospelý vyberá primerané piesne, ktoré pozná a dokáže sám primerane zaspievať. Predspevuje dieťaťu rôzne melódie, rozpráva sa s ním spevom. Deti napodobňujú spev dospelého alebo aj staršieho súrodenca. Je dobré, ak spev znie vo vyššej, pre deti prirodzenej polohe. Hudobne vzdelaní dospelí si môžu pomôcť hudobným nástrojom a snažia sa spievať piesne v jednotičarkovanej oktáve, najlepšie v rozsahu tónov d1 – h1. Vyvarovať sa treba veľmi ťažkým piesňam z hľadiska rozsahu tónov, aj dĺžky piesne. Dieťa by nemalo spievať, ak je choré, po telesnej námahe, keď je zadýchané. Zamedziť treba tomu, aby pri speve kričalo. Ak dospelý spievať nevie, využije vhodné nahrávky detských piesní.

Ako **hudobný nástroj** poslúžia rôzne hudobné hračky: kocky, varešky, hrkálky, zvončeky, ale aj vlastnoručne zhotovené hudobné hračky (paličky), ktoré vyjadria rytmus hudby alebo aj rytmické nástroje Orffovho inštrumentára, ktoré tvoria: drevené paličky, bubienok, tamburína, rolničky, hrkálky, činelky. Podľa možností je možné využiť aj klasické hudobné nástroje: klavír, keyboard, husle, gitaru či flautu. Hrať na hudobnom nástroji môže dospelý alebo starší súrodenec, kamarát a pod. Dieťa takto spoznáva farbu znenia hudobného nástroja, skúša, ako vzniká tón, či melódia na týchto nástrojoch.

Dieťa je potrebné naučiť **počúvať** zvukový svet okolo seba, naučiť ho stíšiť sa. Dospelý púšťa alebo aj hrá a spieva dieťaťu hudbu rôzneho charakteru (spievanú, inštrumentálnu, súčasnú, klasickú, ľudovú i populárnu, rýchlu, pomalú, slávnostnú a pod.). Rozpráva sa s ním a spoločne pomenúvajú: kto spieva, aké hudobné nástroje hrajú, či hrajú silne, ticho, rýchlo, pomaly, či hrá orchester alebo len sám hráč. Dieťa môže svoje predstavy a pocity z hudby vyrozprávať. Ak nevie povedať slovne, môže ich nakresliť, či namaľovať, necháme ho hýbať sa pri znejúcej hudbe, môže si k nej aj hrať na hudobných hračkách.

Napodobňovanie **tanečného pohybu** dospelého je východiskom hudobno-pohybových činností. Všimame si, ako dieťa napodobňuje pohyb a tanečné kroky dospelého, koľko ich dokáže spojiť do vlastného tančeka. Môže ich spojiť aj s tlieskaním či dupaním, čo je typické pre prejavy ľudovej kultúry v rôznych kútoch Slovenska. Necháme ho vytvárať aj vlastné pohybové vyjadrenia obsahu riekaniiek, piesní, aj hudby.

V **hudobno-dramatických činnostiach** sa dieťa stáva akýmsi malým hercom. Detský herec buď má presne predpísanú úlohu alebo postavu, aj dej, si vymýšľa sám. Príbehy mu ponúkne dospelý alebo ho nechá samostatne vytvárať príbeh, ktorý zároveň dieťa obohatí o prvky hudby. Sledujeme, do akej miery sa slobodne a samo rozhoduje pri hereckom stvárňovaní piesne či príbehu, či je vnímavé voči svojmu okoliu a iným deťom, a či dokáže svoj prejav zhodnotiť.

UMENIE A KULTÚRA

VÝTVARNÁ VÝCHOVA

O čo ide

Vo výtvarnej výchove si dieťa prostredníctvom hrových výtvarných činností s rôznymi materiálmi (napr. papier, farby, modelovacia hmota ...) a nástrojmi (napr. ceruzky, voskové pastely, kriedy, fixky, štetce, nožničky ...) rozvíja svoju fantáziu a tvorivosť, schopnosť vyjadriť svoje predstavy obrazom alebo plasticky. Prítom zároveň cibrí svoje manuálne zručnosti a návyky. Pomocou výtvarného vyjadrovania je (primerane veku) uvádzané do jazyka vizuálnych znakov (vyjadrovania sa prostredníctvom zobrazovania), ktoré sú významnou súčasťou komunikácie, získavania a odovzdávania informácií. Tiež do prostredia vizuálnej kultúry, ktorá je dôležitým spôsobom poznávania a vytvárania si obrazu sveta. Na týchto činnostiach sa v harmonickom vzťahu podieľajú všetky zložky osobnosti: zmysly, cítenie, rozmyšľanie, schopnosť chápania, obrazotvornosť, fantázia, temperament... Preto sa prostredníctvom nich rozvíja osobnosť dieťaťa. Na rozdiel od väčšiny iných činností, ktoré odznejú v čase, to, čo dieťa vytvorí, ostáva prítomné ako predmet („dielo“). Možno sa k nemu vrátiť, hrať sa s ním, darovať ho, rozprávať sa o ňom, nazvať ho, vystaviť a pod. Dieťa tak prežíva pocity tvorcu, autora svojho diela. Preto výtvarná výchova významne prispieva aj k utváraniu sebaaponímania (identity) dieťaťa.

Oblasť je rozdelená na šesť tematických okruhov:

1 Plošné výtvarné činnosti	4 Hrový (spontánny) výtvarný prejav
2 Priestorové výtvarné činnosti	5 Medzizmyslové vnímanie
3 Výtvarné činnosti s farbou	6 Vnímanie a spoznávanie umeleckých diel

- ✓ **Plošné výtvarné činnosti** (výtvarné činnosti s tvarom na ploche). Cieľom je rozvíjanie schopnosti dieťaťa vyhľadávať a uvidieť tvar, uvedomovať si jeho časti, doplniť ich (dokreslovaním, domalovaním, skladaním). Základnými činnosťami sú preto dopĺňanie, skladanie a dokresľovanie tvarov (postavička, zvieratko, predmet ...).

- ✓ **Priestorové výtvarné činnosti** (výtvarné činnosti s tvarom v priestore). V rámci týchto činností sa rozvíja schopnosť dieťaťa vytvoriť objekt (ktorý je možné chytiť do ruky, pozerať si ho z rôznych strán, hrať sa s ním), čím sa vytvára základ neskoršieho uvedomovania si mierky (porovnanie veľkosti) a proporcií (vzťah jednotlivých častí) určitého celku (napr. tvaru predmetu). Rozvíjajú priestorovú predstavivosť a manuálne zručnosti dieťaťa pri spracovaní rôznych materiálov. Využiť môžeme modelovanie z mäkkej modelovacej hmoty: geometrických tvarov (napr. kocky, gule, valca) a figúrok (napr. ľudskej postavičky, zvieratka, predmetu, dopravného prostriedku, budovy...), či vytvorenie priestorového útvaru z pevného materiálu (napr. kartón, papier, stavebnica).
- ✓ **Výtvarné činnosti s farbou.** Vďaka týmto činnostiam sa dieťa oboznamuje s farbami, učí sa pomenovať základné farby, nadobúda skúsenosti s ich miešaním a pomenovaním vymiešanej farby. Získava skúsenosť, ako zosvetľovať a stmavovať farebný tón. Farby sú zároveň nástrojom sebvýjadrenia dieťaťa. Ich voľbou pri vlastnej tvorbe a pri slovnom vyjadrení, ako naň farba pôsobí, ukazuje, ako vníma svet. Tieto činnosti formujú citlivosť dieťaťa na príbuznosti a rozdielnosti. Dôraz na pomenovávanie farieb, ich výrazu a vzťahu k námetu formuje aj rozvoj pojmového myslenia (tvorby pojmov).
- ✓ **Hrový (spontánny) výtvarný prejav.** Zámerom výchovného pôsobenia je vytvárať príležitosti pre hrové činnosti, ku ktorým dieťa od malička prirodzene inklinuje. Spôsobujú mu potešenie a postupne aj zážitok z vyjadrovania svojich predstáv a sebarealizácie. Pri spontánnych výtvarných činnostiach sa prejavujú psychické vlastnosti dieťaťa, ale v predškolskom veku už aj kultúrne vplyvy a podnety prostredia, v ktorom žije (rozprávky, ilustrácie, filmy, zážitky, záujmy, vzťahy ...). V rozhovore o tom, čo dieťa vytvorilo, sa zdokonaľuje jeho pojmové myslenie. Nejde tu o splnenie úloh, ale vytvorenie podmienok pre radostnú sebarealizáciu dieťaťa.
- ✓ **Medzizmyslové vnímanie** (synestézia). Výtvarná výchova rozvíja zmyslové vnímanie. Tradične rozvíjame vizuálne podnety najmä prostredníctvom výtvarnej, a akustické podnety prostredníctvom hudobnej výchovy. Výtvarná výchova má však možnosť zapojiť do zážitkovo-tvorivých činností dieťaťa aj ďalšie zmysly: sluch, hmat, čuch, aj chuť. Medzizmyslové vnímanie znamená, že podnet jedného zmyslu vzbudí pocit v inej zmyslovej oblasti (napr. čuchový podnet vyvolá chuťový pocit, alebo vizuálnu predstavu ...). Cez výtvarnú výchovu si dieťa uvedomí, aký vplyv na vizuálne predstavy majú podnety prežívania hudobnej ukážky, predstavy či priame zážitky vôní a pachov, hmatových pocitov, chutí jedál, a naopak. Sú to nové výzvy pre detskú predstavivosť a fantáziu a sú začiatkom k postupnému uvedomovaniu si úplnosti (komplexnosti) prežívania sveta.

- ✓ **Vnímanie a spoznávanie umeleckých diel.** Cieľom výtvarnej výchovy je aj uvádzanie dieťaťa do kultúrnej tradície, na ktoré v ďalších cykloch výchovy a vzdelávania nadväzuje skúsenosť s myšlienkovými a tvorivými procesmi umenia, ku ktorým ľudstvo dospelo v rámci svojho kultúrneho vývoja. Cez vnímanie a spoznávanie umeleckých diel a zážitkoch zo stretnutia s nimi dieťa vníma, že svet možno zobrazíť rôznymi spôsobmi.

Na čo je treba myslieť

Dieťa má od malička prirodzenú potrebu prejavovať sa. Jednou z foriem je vytvorenie a zanechanie stopy v okolitom prostredí. Takéto stopy (čiary, tvary), ktoré sú prejavom jeho hrových činností s materiálmi a kresliacimi nástrojmi, dieťa vidí ako niečo nové, čo tu predtým nebolo. Postupne začína týmito činnosťami vyjadrovať svoje predstavy. Tento hrový prejav, vyvierajúci z vlastného potešenia z činnosti (teda spontánny), je vo vývine detskej osobnosti veľmi dôležitý a treba ho podporovať. Preto je veľmi dôležité vytvárať dieťaťu podmienky pre slobodný, spontánny výtvarný prejav, ktorý je obrazom detskej predstavivosti. Nie je správne očakávať ani požadovať, aby výtvarný prejav dieťaťa zodpovedal skutočnosti (tvarmi, podobnosťou, proporciami, farbami ...) tak, ako ju vnímajú dospelí.

Okrem podporovania spontánneho prejavu dieťaťa venujeme pozornosť aj rozvoju jeho poznávania a spôsobilostí, či už manuálnych zručností alebo schopnosti vyjadrovať sa, obrázkom i slovom. Vytvárame priestor pre zvládnutie nových techník a objavovanie možností nových materiálov. V týchto činnostiach je úloha dospelého dôležitá. Práve on pomáha dieťaťu porozumieť novému postupu (vysvetlením či predvedením), komentuje, usmerňuje a povzbudzuje dieťa v činnosti. Treba mať ale na zreteli, že najefektívnejší výsledok dosiahneme vtedy, keď dieťaťu vytvoríme také podmienky, aby malo dojem, že na riešenie prišlo samo a malo tak zážitok objavovania.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Plošné výtvarné činnosti

- ✓ poskladá z geometrických tvarov (napr. z častí papiera) figuratívny tvar (napr. postavu, zvieratko, predmet, budovu ...),
- ✓ poskladá rozstrihaný obrázok (napr. z časopisu) ako puzzle,
- ✓ dotvorí neúplný obrázok (napr. časť fotografie) vlastnou kresbou s použitím obrazotvornosti a fantázie,
- ✓ doplní kresbou (maľbou) machuľu na tvar podľa svojej predstavy.

2. Priestorové výtvarné činnosti

- ✓ modeluje základné geometrické tvary a jednoduché figúrky (postavička, zvieratko ...) alebo predmety z mäkkej modelovacej hmoty,
- ✓ poskladá z rôznych materiálov (napr. prírodniny, škatuľky, drôt...) objekt alebo figúrku s použitím predstavivosti a fantázie,
- ✓ poskladá jednoduchú papierovú skladačku (napr. lodičku, harmoniku, lietadlo...).

3. Výtvarné činnosti s farbou

- ✓ pomenuje základné a vymiešané farby,
- ✓ zvládne základy miešania farieb, zosvetľovanie a stmavovanie,
- ✓ opisuje pocity, ktoré v ňom vzbudzuje vnímanie farieb a používa ich na vyjadrenie pocitov podľa svojej fantázie (bez ohľadu na skutočné farby toho, čo zobrazuje),
- ✓ používa farby podľa svojej predstavivosti a pozorovania (napr. farby ovocia, zeleniny ...).

4. Hrový (spontánny) výtvarný prejav

- ✓ sústredene kreslí, maľuje alebo modeluje námety/témy, ktoré ho zaujímajú,
- ✓ kreslí rôznymi kresliacimi nástrojmi (napr. ceruzkami, fixkami, kriedami, štetcom ...),
- ✓ rozpráva o svojom výtvore, čo ním chcelo zobrazíť, vyjadriť, prejavuje fantáziu pri jeho opise, vie povedať o ňom príbeh,
- ✓ primerane veku a podľa svojich predstáv nakreslí postavičku človeka, zvieratka, obsahujúcu jej základné časti (hlava, končatiny, trup...) – bez nároku na proporcie (pomer veľkostí jednotlivých častí),
- ✓ kreslí uzavreté tvary (trojuholník, kruh, štvorec...), skladá z nich celky (napr. domček, zvieratko...) a vyfarbuje plochy.

5. Medzizmyslové vnímanie (synestézia)

- ✓ rozpráva o rôznych vôňach, chutiach a povrchoch a vyjadruje niektoré zmyslové podnety výtvarnými prostriedkami (nakreslí, namaľuje...),
- ✓ opisuje svoje pocity z dvoch výrazne odlišných krátkych hudobných ukážok a pokúsi sa ich vyjadriť výtvarne.

6. Vnímanie a spoznávanie umeleckých diel

- ✓ pomenuje druhy vizuálnych umení: napr. obraz, sochu, fotografiu, video a pod.,
- ✓ jednoducho (aj s použitím vlastnej fantázie) opíše konkrétne výtvarné dielo, vlastnou kresbou, maľbou alebo modelovaním naň reaguje.

Metodické odporúčania

Pri hrovom (spontánnom) výtvarnom prejave by priebeh činností dieťaťa nemal byť usmerňovaný dospelým, ale dieťaťu by mali byť poskytnuté rozmanité podnety, nástroje a materiály na plošné alebo priestorové vytváranie. Je potrebné umožniť mu objavovať spôsoby, ktoré dosiaľ nepoznalo a využívať ich v hre. Dieťa tieto činnosti obyčajne komentuje, niekedy počas činnosti, niekedy po „dokončení“. K vytvorenému sa môže vrátiť a nachádzať v ňom nové interpretácie. Rozhovor s dieťaťom o tom, čo vytvorilo, je dôležitou súčasťou výtvarnej výchovy. Pri rozhovoroch však treba rešpektovať jeho detskú predstavivosť. Výtvarný prejav v tomto období nekorešponduje s „realizmom“ videného sveta, je skôr prejavom vnútorného sveta dieťaťa. Preto je dôležité, aby sa mohlo o svojom videní sveta slobodne rozprávať s iným človekom (s rodičom, súrodencom ...) a aby získavalo pocit prijatia a ocenenia jeho tvorby. Tak sa utvára jeho sebaobraz tvorivej osobnosti a podporuje sa rozvoj jeho fantázie a tvorivosti.

Pri **plošných výtvarných činnostiach** môže dospelý ponúknuť dieťaťu napr. rozstrihaný obrázok z časopisu, ktorý má poskladať a nalepiť na výkres, prípadne dokresliť jeho chýbajúcu časť. Môže tiež hľadať obrazy na ploche výkresu, ktorá je pokrytá neusporiadanými čiarami (napr. čarbanica, pokrčený papier, krajčírské strihy...) alebo do plochy vstúpiť svojou kresbou, doplniť farebnú machuľu a vytvoriť tak nový obraz. Vo všetkých týchto prípadoch dokáže dieťa vďaka svojej obrazotvornosti uvidieť a nakresliť svoju predstavu. Medzi plošné výtvarné činnosti patria aj skladačky. Dieťa si môže napríklad poskladať figúrku z geometrických tvarov vystrihnutých z kartónu, či iného vhodného materiálu.

Medzi **priestorové výtvarné činnosti** (*výtvarné činnosti s tvarom v priestore*) patrí napr. modelovanie figúrky (postavy, zvieratka, rozprávkovej bytosti), predmetu, dopravného prostriedku alebo architektonického tvaru (domček, kostol, škôlka, hrad, schody, brána ...) z plastelíny alebo inej modelovacej hmoty. Pri hmotách, ktoré na vzduchu vytvrdnú, je možné vymodelovaný objekt aj vyfarbiť. Dôležité je upriamovať pozornosť

dieťaťa na časti objektu, rozvíjať jeho schopnosť ich vytvárať a spojiť do celku (bez požiadavky dodržania proporcií). Ďalšou z možností je vyskladanie plastiky z vymodelovaných jednoduchých geometrických útvarov. Priestorové výtvarné činnosti sa dajú krásne spojiť aj s témou recyklácie a rozvíjaním postojov dieťaťa voči prírode. Stačí využiť pri tvorbe kartóny, rôzne škatuľky, prírodniny (konáriky, listy...) a prípadne ich kombinovať s doplnkami vystrihnutými z papiera. Spájaním častí lepidlom či lepiacou páskou môžu vznikať zaujímavé detské výtvarné diela. Oblíbenou činnosťou sú aj jednoduché papierové skladačky (lietadielko, loďka ...).

Výtvarné činnosti s farbou. Vhodným materiálom pre tieto činnosti sú farebné pasty (napr. temperové farby), ktoré je možné miešať na palete. Ako paleta môže poslúžiť napr. malá doštička. Základné farby (červená, žltá, modrá) a farby vymiešané (vždy z dvojice týchto farieb) by dieťa malo pomenovať. Dieťa si tiež vyskúša zosvetľovanie a stmavovanie farebného tónu (belobou, tmavou farbou) pri maľovaní napr. dňa, noci a pod. Farba je významným nositeľom výrazu. Dieťa v predškolskom veku pripisuje farbám určité vlastnosti. Tie, ktoré sa mu páčia – prevažne svetlé, syté a výrazné živé tóny – predstavujú obvykle „dobré“ vlastnosti. Temné a nevýrazné zvyčajne „zlé“. Tak ich aj väčšinou používa. Okrem toho má aj svoje osobné preferencie, ktoré súvisia s jeho psychickým založením a kultúrnou skúsenosťou. Preto je pre dospelého zaujímavé ponechať dieťaťu voľný výber farieb pri vyjadrení spontánne zvoleného námetu, alebo námetu, ktorý je polarizovaný (napr. dobrá a zlá rozprávková postava).

Pri práci s farbami je treba vyskúšať si viacero farebných materiálov – fixy, farebné ceruzky, pastel (kriedy), temperové farby, vodové farby (alebo tuše). Každý z nich predstavuje inú techniku a pre dieťa iný zážitok z maľovania.

Medzizmyslové vnímanie (synestézia). V rámci výtvarných činností je možné dieťa motivovať k vizualizácii (k výtvarnému stvárneniu) rytmu alebo nálady vyvolanej hudobnou skladbou, k farebnému alebo tvarovému vyjadreniu pachov a vôní, hmatového pocitu hladkosti a drsnosti, kyslej a sladkej chuti a pod. Samotnej výtvarnej činnosti má predchádzať zmyslový zážitok a rozhovor. Dospelý dieťa v rozhovore nabáda k vyjadreniu jeho vnímania súvislosti medzi vôňou a chuťou, rozpráva sa s dieťaťom, aká farba by bola vhodná na namaľovanie kyslej, sladkej, horkej, slanej chuti a pod. Užitočné je vytvoriť si vzorkovníček drsných, hladkých, mäkkých, tvrdých... povrchov (napr. z brúsnych papierov, leštených kartónov, látok, dreva a pod.) a vytvárať z nich frotáž tak, že na povrch položíme papier, po ktorom husto čarbeme mäkkou ceruzkou a drsnosť (reliéf) podkladu sa nám naň otláči.

Vnímanie a spoznávanie umeleckých diel. Dieťa má mať v prvom rade zážitok zo stretnutia s umeleckým dielom. Východiskom je návšteva galérie, múzea, pamiatky alebo výstavy. Je možné využiť aj materiály a on-line aktivity na internetových stránkach galérií, ktoré ponúkajú aj galerijné edukačné programy pre predškolský vek. Využiť sa dá tiež obrazový materiál v publikáciách o výtvarnom umení, dizajne a architektúre. Dôležité je zoznámenie sa dieťaťa s umeleckým dielom, ktoré vidí a je mu k nemu poskytnutý primeraný výklad a rozhovor s dieťaťom o ňom, počas ktorého dieťa pomenuje, čo si na diele všimlo, aký má z neho dojem. V rozhovore je dobré venovať pozornosť aj autorovi diela, dobe, prípadne príbehu, s ktorým dielo súvisí. Na to nadviaže výtvarné spracovanie pohľadu dieťaťa na dielo. Môže sa odvíjať od námetu, od farebnosti, tvarov a pod. Ale môže byť len vyjadrením nápadu, ku ktorému ho stretnutie s dielom inšpirovalo. Nie je dôležité, aby si deti pamätali mená autorov, názvy štýlov alebo diel. V tomto veku je dôležité zážitkové spoznávanie umenia, teda pôsobenie jeho výrazu a námetu (príp. príbehu spojeného s dielom) na predstavivosť dieťaťa.

ZDRAVIE A POHYB

O čo ide

Hlavným cieľom vzdelávacej oblasti *Zdravie a pohyb* je viesť dieťa k osvojeniu nových pohybových zručností, rozvoju pohybových schopností a vytvárať mu príležitosti na osvojovanie si poznatkov týkajúcich sa zdravia. Je to oblasť zameraná na pohyb ako prostriedok upevňovania zdravia a na podporu každodenného pohybového režimu detí pestrou a príťažlivou formou. Dieťa má byť prirodzene motivované k pohybovej aktivite a využívať ju v každodennom živote bez pocitu únavy alebo vyčerpania.

Oblasť je rozdelená na štyri tematické okruhy:

1 Zdravie a zdravý životný štýl

3 Pohyb a telesná zdatnosť

2 Hygiena a sebaobslužné činnosti

4 Sezónne aktivity a kurzy

- ✓ **Zdravie a zdravý životný štýl** je tematický okruh, ktorý sa venuje témam súvisiacim so starostlivosťou o zdravie. Dieťa by sa malo naučiť, prečo je dôležité starať sa o svoje zdravie, že je potrebné ho podporovať každodennými aktivitami, ako je pravidelné umývanie rúk, čistenie zubov alebo pravidelné sprchovanie, či kúpanie celého tela. Rovnako dôležitou témou je i stravovanie, keďže deti z rôzneho prostredia majú rôzne stravovacie návyky. Nie každé dieťa je z rodiny zvyknuté na dostatočný podiel ovocia a zeleniny v strave, preto je potrebné zdôrazňovať význam týchto zložiek potravy v každodennom stravovaní. Súčasťou aktivít zameraných na podporu zdravia sú i rôzne zdravotné cvičenia, ktorých cieľom je podporiť správne držanie tela u detí a predchádzať tak odchýlkam oporno-pohybového aparátu.
- ✓ **Hygiena a sebaobslužné činnosti** sú často kľúčové témy pri adaptácii dieťaťa na nové prostredie. Dieťa získava v rodinnom prostredí rôzne hygienické návyky, ktoré môžu vychádzať z odlišných kultúrno-spoločenských noriem. Úroveň sebaobslužných činností

(obúvanie, obliekanie) závisí od miery samostatnosti konkrétneho dieťaťa, ako i od podpory a trpezlivosti dospelých v najbližšom okolí dieťaťa. V rámci tohto tematického okruhu sa venuje pozornosť aj kultúre stolovania, používaniu príboru a udržiavaniu čistoty pri stolovaní.

- ✓ **Pohyb a telesná zdatnosť** je tematický okruh zameraný na osvojovanie si nových pohybových zručností, ktoré sú predpokladom pre ďalší pohybový rozvoj dieťaťa. Pri realizácii telesných cvičení je dôležité dbať na správnu techniku vykonania jednotlivých cvičení tak, aby bol zachovaný účinok cvičenia.
- ✓ **Sezónne aktivity a kurzy** sú zamerané na osvojovanie nových zručností v rozličnom prostredí a na rôznych pohyblivých prostriedkoch. Súčasťou týchto aktivít je napríklad bicyklovanie, lyžovanie, korčuľovanie a plávanie. Najmä predplavecké výcviky možno považovať za kľúčové z pohľadu rozvoja základných plaveckých zručností, akými sú ponáranie, dýchanie, vznášanie na vode, splývanie, skoky do vody alebo orientácia pod vodou. Tieto zručnosti vo vodnom prostredí sú predpokladom bezpečného pohybu a pobytu dieťaťa v bazénoch, na kúpaliskách, jazerách alebo v mori. Realizujú sa v závislosti od možností zabezpečenia podmienok.

Na čo je treba myslieť

Dôležité je uvedomiť si, že pohybový režim dieťaťa je ovplyvnený v prvom rade rodinným prostredím. Dieťa, ktoré vyrastá v rodine, ktorá je pohybovo aktívna, má iné pohybové zručnosti ako dieťa, ktoré vidí vo svojom najbližšom okolí sedavý spôsob života. Tieto špecifiká je potrebné brať do úvahy pri plánovaní vhodných telesných cvičení a pohybových aktivít, keďže každé dieťa má iné individuálne dispozície.

Dieťa je potrebné stimulovať k pohybu ukázkou zručnosti, ktorú by sa malo naučiť. Pri učení zručnosti je dôležité usmerňovať ho a komentovať úspešné, či neúspešné pokusy. Na základe pokynov dospelého vie dieťa svoj pohyb korigovať a postupne zlepšovať. Dôležitá je správna motivácia, aby v opakovaní zručnosti pokračovalo, aby ho nič neodradilo. Preto je potrebné využívať rôzne zaujímavé a pestré pomôcky, ktoré budú pre dieťa vhodnými stimulačnými prostriedkami. V prípade, že je dieťa neúspešné, alebo sa mu nedarí pohyb správne vykonať, snažíme sa ho povzbudiť, aby pokračovalo v ďalších pokusoch.

Pohyb by mal byť pre deti v predškolskom veku úplne prirodzený a dieťa by ho malo samé vyhľadávať. Preto sa ho snažíme nelimitovať, nezakazovať pohyb, ale naopak vytvárať bezpečné podmienky na to, aby dieťa svoje pohybové možnosti prirodzene skúmalo, aj s bezpečnou dávkou rizika.

Čo by malo dieťa zvládnuť

1. Zdravie a zdravý životný štýl

- ✓ jednoducho vysvetlí, prečo je pohyb dôležitý pre človeka,
- ✓ vie rozlíšiť nesprávne držanie tela (hrbenie sa v sede, v stojí),
- ✓ opíše ochorenie, s ktorým už malo skúsenosť, jeho priebeh a jednoducho vysvetlí, ako sa prenáša ochorenie a ako prenosu predchádzať,
- ✓ vymenuje zdravé a nezdravé potraviny, jednoducho opíše rozdiely medzi nimi.

2. Hygiena a sebaobslužné činnosti

- ✓ má osvojené základné hygienické návyky, ako umývanie rúk, čistenie zubov, používanie toalety,
- ✓ dokáže sa samostatne obliecť a obuť, zaviazať si šnúrky na topánkach, zapnúť gombíky a zips na oblečení,
- ✓ pije z hrnčeka, pohára a fľaše, používa pri jedle príbor, dokáže si samostatne nakrájať jedlo na tanieri a pri stolovaní udržiava primeranú čistotu,
- ✓ udržiava poriadok vo svojom okolí, po jedle či hraní si samostatne upratuje priestor.

3. Pohyb a telesná zdatnosť

- ✓ pri cvičení dokáže napodobniť správne držanie tela v rôznych polohách a postojoch podľa ukážky dospelého,
- ✓ zvládne chôdzu a beh (rýchly a pomalý) v rôznom prostredí, cez primerané umelé a prírodné prekážky,
- ✓ zvládne skok znožmo do diaľky a do výšky, preskakuje znožmo prekážky a kombinuje beh a skoky v rôznych cvičeniach a pohybových hrách bez straty rovnováhy,
- ✓ udrží rovnováhu na jednej nohe, zvládne spraviť lastovičku a prejde chôdzou po lavičke alebo kladinke smerom vpred a vzad,
- ✓ lezie vpred a vzad po štyroch, dokáže bezpečne vyliezť a zliezť po rebrine alebo po rebríku,
- ✓ hádže loptu jednoručne a obojručne, zvládne obojručne chytiť hodenú alebo odrazenú loptu, trafi loptou cieľ,

- ✓ primerane veku manipuluje s rôznym náčiním (švihadlo, krúžky, šatky, stuhy),
- ✓ dokáže urobiť prevaly bokom (váľanie sudov) v oboch smeroch, kotúľ vpred,
- ✓ imituje tanečné kroky podľa ukážky na hudobný sprievod, improvizuje, pohybom reaguje na zmenu tempa a rytmu,
- ✓ dodržiava pravidlá v pohybových hrách, chápe význam pravidiel,
- ✓ zvládne turistickú prechádzku v blízkom okolí.

4. Sezónne aktivity a kurzy

(podľa dostupnosti podmienok, prostredia, či možnosti zabezpečenia kvalifikovaného inštruktora)

- ✓ bezpečne zvládne jazdu na rôznych prostriedkoch (odrážadlá, trojkolky, bicykle),
- ✓ zvládne základné lyžiarske (stoj na lyžiach, jazda „v pluhu“, zastavenie), plavecké (dýchanie, splývanie, ponáranie, skoky, orientácia pod vodou) a korčuliarske zručnosti (stoj na korčuliach, odrážanie jednou nohou, jazda, zastavenie).

Metodické odporúčania

Pri **podpore správneho držania tela** sa snažíme deti upozorňovať na hrbenie v sede alebo v stoji, keďže nesprávny pohybový stereotyp môže mať neskôr vplyv na bolesti chrbta, alebo činnosť vnútorných orgánov. Z tohto dôvodu sa snažíme obmedziť sedavé aktivity, najmä pri využívaní smartfónov, tabletov, či pozeraní televízie. Ak je to možné, zabezpečíme dieťaťu fitloptu, na ktorej môže aktívne sedieť a tým zapájať rôzne svalové skupiny podporujúce správne držanie tela.

Zdravý životný štýl súvisí najmä s dostatočnou pohybovou aktivitou a správnym stravovaním. Deťom umožňujeme každodenný pobyt vonku, spojený s poznávaním okolia, ako i vlastných pohybových možností. Správne stravovanie podporujeme pravidelným režimom pri stravovaní približne v rovnakom čase (nevynechávame raňajky alebo večere) a umožňujeme deťom spoznávať rôzne zdraviu prospešné potraviny (najmä zeleninu a ovocie). Snažíme sa obmedzovať prístup k sladkostiam a k potravinám obsahujúcim vysoký podiel tuku (slané pochutiny a čipsy). Dôležité je dodržiavať správny pitný režim, najvhodnejšie nápoje sú čistá voda, bylinné čaje a riedené ovocné šťavy. Pri výbere nápojov sa vyhýbame vysokému obsahu cukru a sýteným nápojom.

Pri **sebaobslužných činnostiach** najprv deťom primerane asistujeme pri obliekaní, vyzliekaní či obúvaní. Postupne však pomoc obmedzujeme, aby sa dieťa naučilo samostatne obliecť a obuť. Samostatné obliekanie a vyzliekanie môže trvať dlhšie, preto je potrebné vyhradiť si na to dostatočný časový priestor, aby dieťa (alebo aj my) nebolo v časovom strese. Dieťa sa tak bude postupne zdokonaľovať, pričom poskytujeme príležitosti aj na to, aby sa učilo zaviazať si šnúrky (nedávať len topánky na suchý zips) alebo, aby si dokázalo zapnúť a rozopnúť gombíky (nenosiť len oblečenie bez gombíkov alebo so zipsom).

Pri **stolovaní** umožňujeme dieťaťu, aby mohlo používať kompletný príbor (nielen lyžicu), učíme ho správne držať vidličku a nôž. Postupne necháme dieťa, aby si samé skúsilo nakrájať jedlo (vyberáme najprv potraviny, ktoré sa ľahko krájajú). Po jedle učíme dieťa upratať si po sebe riad, ako i utrieť stôl v prípade zašpinenia.

Dieťa aktívne zapájame do **upratovania** hračiek alebo predmetov, ktoré používalo. Učíme ho udržiavať poriadok vo svojom okolí, umožňujeme mu zapájať sa do bežných domácich prác, podporujeme ho pri udržiavaní poriadku vo svojich skriniach. Primerane veku učíme deti skladať oblečenie, utierať prach alebo vysávať (deti môžu využívať aj hračky imitujúce spotrebiče v domácnosti).

Pri **pohybových aktivitách** zohľadňujeme aktuálnu úroveň dieťaťa a volíme cvičenia, ktoré budú pre deti zaujímavé. Vždy je potrebné rešpektovať individuálne dispozície dieťaťa a ponúkať primerane pohybovo náročné aktivity. Na druhej strane je dôležité postupne zvyšovať náročnosť cvičení, ak ich dieťa vykonáva ľahko a bez námahy. Tým sa zabezpečí primeraný rozvoj telesnej zdatnosti, ako i zdravý telesný vývin dieťaťa. Pri chôdzi a behu sa zameriavame na správne držanie tela, aby dieťa nebolo príliš v predklone alebo v záklone, aby používalo správne paže pre podporu pohybu (pravá ruka vpred a ľavá noha vpred). Pri behu dbáme na to, aby dieťa nerobilo príliš dlhé ani príliš krátke kroky, ale aby bol beh prirodzený, bez padania alebo straty rovnováhy. Deťom umožňujeme, aby si vyskúšali beh cez prekážky alebo slalomový beh, organizujeme rôzne súťaže, kde si môžu rozvíjať rýchlosť behu.

Skoky považujeme za náročnejšie zručnosti. Vyžadujú si dostatočný časový priestor, aby sa ich deti správne naučili a mali ich zautomatizované. Dôležitý je najmä skok znožmo, ktorý si vyžaduje dobrú koordináciu pohybu, ako i dostatočnú silu dolných končatín. Vytvárame preto podmienky na to, aby deti mali možnosť sa v skokoch zdokonaľovať. Najprv začíname s cvičeniami zameranými na zoskok z vyvýšenej podložky (schodík, lavička), pričom deti upozorňujeme na doskok na špičky (nie na celé chodidlá)

a na pérovanie v kolenách, aby bol doskok „mäkký“. Potom postupne zaraďujeme preskoky nízkych prekážok (na začiatok stačí stuha alebo švihadlo položené na zemi) a postupne môžeme prekážky zvyšovať. Oblúbenými skokmi u detí sú skoky na trampolíne, kde ich usmerňujeme, aby mali dostatočne spevnené telo (kombinácia skokov na nohy, do sedu, do kľaku), pri zdokonaľovaní skokov môžeme využívať gumu na skákanie (kľudne krajčírsku gumu) alebo švihadlo. Dobrou pomôckou pre zdokonalenie skokov je „škôlka na skákanie“, ktorú môžeme nakresliť na zem kriedou alebo využiť koberce, kde je takáto škôlka zakreslená. Výhodou tejto škôlky je kombinácia skokov, ktoré si deti môžu precvičovať.

Pri **manipulácii s náčiním** sa snažíme vytvoriť podmienky pre rôznu úroveň detí. Učíme deti hádzať menšími aj väčšími loptami s rôznymi povrchmi. Pri učení hodov do cieľa začíname najprv s malými vzdialenosťami a veľkými terčmi, postupne môžeme v prípade úspešnosti trafenia vzdialenosť predlžovať a terče zmenšovať. Naopak, ak je dieťa neúspešné, snažíme sa podmienky ešte zľahčiť. Prispôsobovanie náročnosti cvičenia dieťaťu je kľúčové pre jeho optimálny pohybový rozvoj.

Dôležitou súčasťou pohybového rozvoja sú **základné akrobatické zručnosti**, ktoré podporujú rozvoj koordinačných schopností. Deti sa snažíme podporovať v udržiavaní rovnováhy na jednej nohe (dôležité je striedanie nôh) a udržiavaní rovnováhy na rôznych balančných pomôckach (fitlopta, rôzne balančné disky, lavička, lano a pod.). Na precvičenie rovnováhy využívame aj prírodné prostredie, ako balansovanie na kmeňoch stromov alebo na konároch, prípadne na kameňoch.

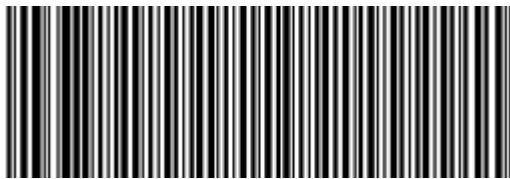
Pre deti sú veľmi prirodzené rôzne **prevaly a kotúle**, ktoré skúšajú aj samostatne bez usmernenia dospelého. Deti sa snažíme v týchto pokusoch podporovať, pričom zabezpečíme bezpečnosť pri cvičení mäkkými podložkami alebo dostatočným priestorom na cvičenie. Tieto akrobatické prvky sú dôležité aj pre naučenie sa správneho „padania“, čiže ak dieťa má skúsenosti so základnou akrobaciou, pri náhodných pádoch je menšia pravdepodobnosť zranenia.

Veľmi prirodzené sú pre deti **tanečné aktivity**, často spojené s ukázkami v televízii alebo na internete. V súčasnosti je k dispozícii množstvo video materiálov, ktoré sú voľne dostupné od autorov zameraných práve na deti. Odporúčame tieto materiály využívať, keďže sú u detí oblúbené a deti motivujú vhodným spôsobom k pohybu (napr. Fíha Tralala, Spievankovo a pod.).

ISBN: 978-80-8118-260-0

SPU ŠTÁTNY
PEDAGOGICKÝ
ÚSTAV

 MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

